KA MATIONG KI KHANATANG

Bevan S Swer

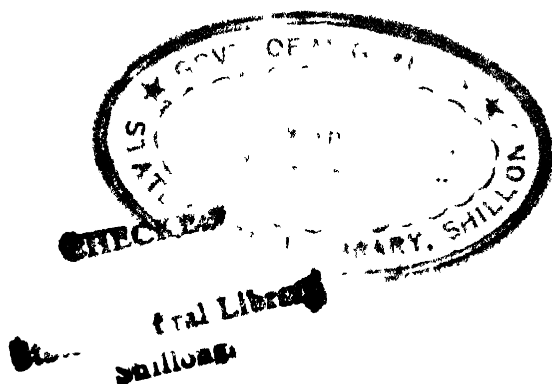
KA

MATIONG

KI

Ka Mationg Ki Khanatang

First Edition 1995



KA LAMKHMAT
(*Preface*)

Ka jingpule haphang ki khanatang, khana-parom bad khanapateng (myths, folktales and legends) Khasi ka la jü don mynshwa ha ka silabos jong ka M.A. (Khasi) kum kawei na ki courses. Hynrei hadien la pyrkhat ba khnang ban ai ia ka jinghikai jingpule kaba kham kyrpang bad kham bniah la sngew dei ban weng noh na ka M.A. bad ban rah pat sha ka kyrdan M. Phil. Kawei na ki jingthmu bakongsan ka long ban plie jingmut ia ki samla pule kum ki scholars ban sngewthuh ba kane ka lyngkha ka long kaba dang sah shrah, bad ka long ruh ka sobjek kaba donkam ban iapuh ialur bad iashyrti ha ka liang ka research studies.

Ha ka M. Phil silabos ba mynta la khot ia katei ka jingpule da ka folkloristics kumba ka pyrthei pule puthi ka khot. Ia kito ki riewwad riewthud bad riew bishar bniah ia kane ka sobjek ki khot ki folklorists. Haba shu kdew shikyntien arkyntien hangne, ka sobjek kaba iadei bad ka folklore ka long kaba iar bad bajylliew katta katta. Ia ka jingpyrshang ban batai kaei ka folklore bad kiei ki jingkit jingmut jong ka yn shem ha ka Lynnong banyngkong. Kumba lah ban ring nia pynkut na kane ka lynnong, ki khanatang, ki khana-parom, ki puriskam, ki khana-pharshi (parables), ki khana-jingsneng (fables), ki khanapateng bad kiwei kiwei ki khana ki dei kawei na ki bynta ka folklore. Ha kane ka kot ka jingpyrshang ka long ban jngi bad pyrshang suhkhlieh (kumba shu ong noh) ia ka thwei bajylliew jong ki khanatang (myths) bad khana-parom (folktales) Khasi, bad la jied tang ia ki katto katne kum ki nuksa kiba ka pyrthei u Hynniewtrep ka tip.

Ka long ka jingshisha ba la don ki nongthoh jong ngi kiba mynshwa kiba la pyrshang ban thir ban thain ia ki jingkit jingmut baiasnoh bad ki khanatang

bad ki khana parom jong ngi. Hynrei kumba ngi shem dang donkam shuh shuh ban wad bniah bad sei shaphar ia ki symboh pyrkhat kiba dang sah syllai namar ha ka sain-pyrkhat jong ka folklore Khasi uwei u riewpyrkhat u lah ban pher na uwei pat ha ka jingiohi jong u. Dei halor kane ka jingpyrkhat ba la mih pyrthei kane ka kot kaba ka jingpyrshang barit jong ka ka long ban pynpaw kumno u Hyndai jong ngi u iohi, u iohsngew, u iashem iakynduh, u bishar, u pyrkhat shaphang ka longblei bad ka longbriew ha ki por jong u, bad kumno kane pat ka kylla dur sha ka sain-pyrkhat (phylosophy) bad nangta kumno pat ka sain-dur ruh ia ka rukom im bakyrpang (tradition) bad ka kolshor jong u khun u ksiew u Hynniewtrep bamynta.

Khatduh, haba ngi kren ei ei shaphang ka folklore ngim lah da lei lei ban iaid lait na ka kolshor, lane haba ong da kumwei pat, haba ngi kren shaphang ka kolshor ngim lah ban phai lyndet na ka folklore. Nga hi shimet kumba nga la kdew ha ki katto katne ki jaka ha ka kot, nga syngngeit la jingngeit ryngkat bad u M. Islam uba ong ba ka folklore ka dei "u thied snam ba tied" ha kano kano ka kynhun bynriew barit ne heh paid. Kumta ka jingthmu bakongsan jong kane ka kot ka khun ranab sha kane ka phang-kren.

Lada kane ka jingtrei ka long ka jingnoh synniang sha ka thup jong ka folklore Knasi bad ka jingpyniar shuh shuh sha ka jingpule jong ka folkloristics, bad nangta lada kan ktik jingmut ia kiwei ruh ban iabteng lem ia u kynjri ka thoh ka tar halor kane ka phang, kane ka jingtrei ka la ioh hi la ka jong ka nong.

Mission Compound,
Shillong
November, 1995.

Bevan Lionel Swer

KI LYNNONG

———

LYNNONG - 1

Kaei Ka Folklore ?

Kawei na ki tnat pule kaba la ktik jingmut bha ia ki riew pule riew pyrkhat khamtam ha ka jingiadei bad ka pyrthei mynta ka dei shaphang ka sobjek ba ki khot folklore ne folklorist Kumba ngi lap, ki folkloristics ne ki riewstad riewtih ba iadei bad kane ka tnat-pule ki pynlut por pynlut bor bha ban wad ban thud bad ban pynpaw pyrthei ia ki folklore jong kito ki kynhun bynriew kiba don la ka jong ka jingkyrpang Imat ki sngewthuh ba ka 'mynsiem' jong ka folklore ka long ka 'mationg' jong kano kano ka kynhun bynriew barit ne habeh paid. Lane haba ong da kumwei pat - hangno ba phi shem ia ka folklore hangta phin shem ia u klong-snam jong ka kynhun-bynriew.

Ka kyntien folklore ka long ka kyntien kaba jwat bha ban buh thik ha ka Khasi, bad lehse lada pyrshang leh kumta ka lah ban ialam bakla jingmut pynban. Don kiba pyrkhat ba ka thmu tang ia ki khanaparom, khana-pateng, paiu, puriskam bad ter ter, bad ha nga hi nga sngew ba kane ka long kaba ma namar katei ka kyntien (folklore) ka don la ka jingmut ba jylliew bad bajar.

Haba sdang, namar ba ka kyntien folklore ka dei ka kyntien English, to ngin ia pyrshang pynsngewthuh ialade da kaba ngi phai sha ki jingthoh bad jingbatai ki kot phareng khnang ban iashai ia ka jylli sain-pyrkhat jong ka.

Nyngkong ngin phiah shwa ia ka kyntien sha ka folk bad lore. Ka Chamber's Twentieth Century Dictionary ka ong ba folk ka mut "people, collectively or distributively; a nation of people" bad lore pat ka mut "that which is learned; teaching; doctrine; learning.... learning of a special, traditional ..." Nangta ka Oxford Advanced Learner's Dictionary ruh ka

kdew jan kumjuh shaphang folk hynrei ka kham pynshai pat ia ka lore haba ka kdew ba ka mut "learning or knowledge, esp. handed down from past times, or possesed by a class of people."

Ka Chamber's Dictionary haba buh lang ia kine ki kyntien sha ka folklore ka ong ba ka dei "the study of ancient observances and customs, the nations, beliefs, traditions, superstitions, and prejudices of the common people", ka kyntien kaba la thaw da u W.J. Thoms ha ka snem 1846.

Hynrei lada ngi shim kyllum ia ka jingthew jingmut jong ka folklore ha ka dur kaba iar, ngi iohi ba ka phalang sha ka jingmut jong kano kano ka jingstad jingshemphang, ka jingngeit jinghikai ba kyrpang bad barim ba la hiar pateng la pateng jong kano kano ka kynhun bynriew. Namarkata, ka folklore kam mut ne thew tang ia kawei kaei ka jingiong kyrpang ba la ioh pateng (kum ki khanatang bad puriskam) jong kano kano ka kynhun-bynriew hynrei ia kiba bun bah ki bynta ka jinglong jingim (kiba ngi lah ban ong ki riti ki dustur) kiba sdien ialade rdin ha ka metbah jong kata ka jaitbynriew. Ngi dei ban sngewthuh ba folklore kam mut eh tang ia kiei kiei kiba rim kiba la hiar pateng hynrei kumno kine ki kylla long kiba im ba kren briew bad kiba dang kyn deh ha u klong snam jong kano kano ka jaitbynriew. Haba ong da kumwei pat folklore ka thew ia ka jingkyrpang ka kynhun-bynriew bad kumno kita ki jinglong tynrai ki tei ia kata ka jaitbynriew ha kiba bun ki liang ki jong ka.

Ki riewstad ka folklore ne ki folklorists kiba mynta ki la kham pyniar bad kham pynshai shuh shuh ia ka kyntien folklore bad ia ka jingpule shaphang jong ka. Kumba ngi lah ban iohi kine ki riewstad riewpule ki la kham pynpiar pnat shuh shuh na uta u dieng-bah baskhem tynrai ha ka jingiadei bad ka jingmut ka folklore nalor kaei ba la batai tang khyndiat kyntien da kitei ki dictionary kiba la kdew haneng.

Haba ngi shim shwa ia uwei na ki riewpawkhmat jong ka folklore, u Ralp Steele Boggs, une u la ai ka jingbatai ba thymmai kumne:—

As a body of materials, folklore is the lore, education, knowledge, or teachings, of a folk, large social unit, kindred group, tribe, race, or nation, primative or civilized, throughout its history. It is the whole body of traditional culture, or conventional modes of human thought and action.[1]

Lyngba kane ka jingbatai ngi iohi ba folklore ka kdew kham jylliew ia ka jingshemphang bad ki jinghikai ba kyrpang jong kano kano ka kynhun-bynriew lada ka rit ne khraw lane lada ka sahdien ne ka shai. Hynrei kaba kongsan tam ka dei ka jingthew jingmut ia ka kolshor barim bad ba kyrpang ba la bat bad bud da ka kynhun-bynriew kaba la pynlong ban kyrsoi ki jingmut jingpyrkhat bad ki jingleh kam leh jam ka jong ka (human though and action).

Nalor kata u Munro Edmonson u ong ruh ba ka kyntien lore kaba ha ka ktien Saxon ka dei lar kaba mut jinghikai (teaching). ka dei ka bynta ba kyrpang jong ka nongmei nongpa ba tynrai (cultural tradition).[2]

Kumba ngi lah ban ring jingmut kyllum na kaei kaba la kdew haneng, ngi iohi ba ka folklore ka thew kham kongsan eh ia kaei kaei ka jinglong tynrai ba kyrpang bad bapher (bad nga ngeit kaba da kit jingmut de) jong kano kano ka kynhun bynriew. Kane ka thew beit sha kawei ka kyntien kaba ngi pyndonkam bha mynta, bad kata ka dei ka culture (kolshor).
Dei imat halor kane ka jingsngewthuh ba u Theodore H. Gaster u batai kumne:—

---

1. As quoted by Munro S. Edmonson in *Lore : An Introduction to the Science of Folklore and Literature,* U.S.A., 1971, p. 34
2. Ibit, p. 1

"Folklore is that part of people's culture which is preserved .. in beliefs and practices, customs and observances of general currency; in myths, legends, and tales of common acceptances; and in arts and crafts which express the temper and genius of a group....it is essentially of the people, by the people". 3

Ka jylli jong ka kolshor ka long kaba iar kata katta. Hapoh jong ki thapniang jong ka la kdup ym tang ia ki jingngeit, jingleh niam leh rukom, ki riti ki dustur lane ia ki khanatang, ki khana-parom, ki puriskam purinam, hynrei wat ia ki buit thaw ne shna jingshna (arts and crafts) ruh. Kumta ia kine baroh la khot kyllum lang da ka folklore kaba ka mynsiem (essences) jong ka ka long ka iit-khmih ia ka jingstad jingshemphang ba kyrpang (genius) jong kano kano ka kynhun bynriew. Bunsien eh dei ki jinglong ba kyrpang ba kynthup hapoh ka folklore ba wallam ia ka jingtehsong jong kano kano ka kynhun bynriew namar kine baroh ki kyrsiew ia ki jingsngew ba hor hor hapoh ka dohnud bad ki pynklet noh ia kino kino ki jingsngew iapher ba na sla lada don kum kita.

Lada ka folklore ka dei ka iit-khmih jong ka kolshor jong kano kano ka kynhun-bynriew bad ba ka jingpule ia ka ka dei ban thew sha kata ka thong. ngi da sngew iahap bha bad u M. Islam uba la ong kumne:—

"Folklore is thus the product of culture, a component part of culture. Folklore finds its expression through culture, it is born in culture. And, because of this the study of a culture cannot be fruitful and perfect without the study of its folklore". 4

---

3. *Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*, Marie Leach, ed. London, 1949-50, p. 399.
4. Mazhurul Islam; *Folklore : The Pulse of the People*, Concept Pub. Co., New Delhi, 1985, p. 75.

LYNNONG - 2

Ki Syrwet Pyrkhat ha ki Khanatang

Kano kano ka jaitbynriew kaba don la ki jong ki khanatang kiba iathuh bad kren shaphang ki jinglong jingim, jingmut jingpyrkhat, jingmutdur jingphohsniew bad jingpyrshang batai shaphang ka jingmaian ka jingimbriew, kata ka kynhun bynriew ka long kaba don la ka jong ka seng-khan seng-pyrkhat ba tynrai bad kaba pyniapher ialade na kito kiba sahdien bad kiba suda ha ka jabieng.

Kum ka jaitbynriew, kumba ngi lah ban bishar na kiba bun ki jinglong tynrai ne na kita ki riti ki dustur, ba ngi la ioh pateng, kiba iadei bad ka saiñ pyrkhat ha ka longbriew manbriew, ngi sngew sarong ba ngim shym duna na kiwei pat

Kum ban shu kdew, hato, ngim sngew sarong ba ngi don la ki jong ki phawar' kiba nga ngeit ba kano kano ka jaitbynriew ne 'kynhun bynriew' kam don koit kum kane? Lada kine ki 'phawar' ki sakhi ia ka jabieng baproh bad bajylliew u Khasi ne u Hynñiew Trep ha ka liang ka saiñ-pyrkhat te kumta ka poitri ruh ka shong tynrai ha u. Lada kano kano ka jaitbynriew ka bym don la ka jong ka poitri tynrai, kata ka jaitbynriew ka dei kaba dang sahdien. Kumba nga iohi, u Khasi u im bad u long ha ka pneh ka poitri bad kane ka rah joit ia u na ka tarajur kaba thew uei u riew sahdien bad uei u riewshai. Nga ieh ia kane ban pyrkhat bad puson ha ki longdien bamynta.

To ngin ia phai mynta sha ki khanatang bad kumno kine ki long ka bynta ym tang ha ka saiñpyrkhat u Khasi, hynrei ruh ha kiwei kiwei de ki jingkit jingmut kumba ki khanatang ki dei ban long.

Ha ka liang ki khanatang, ngi kit ram shibun eh ia kito ki nongprat lynti ban lum ban kynshew ha

ki kot kum u John Roberts, u Rabon Singh, u H. Elias, u Primrose Gatphoh bad kiwei kiwei de. Kine ki la kyrsiew ia ka mynsiem 'wad la ka jong' bad 'sngewthuh la ka dor la jong' ha kiba bun ki longdien khamtam eh, imat ha uwei na ki riewwad, riew thud bad riewpyrkhat ha kane ka liang, u Donbok T. Laloo.

Kaba ngi kwah ban kdew hangne ka long kaei kaba ki khanatang ki don ban ong bad ia kaei. Nalor ba ki don shibun bah ki jingb tai halor jong ki, dang don shuh mo sa kiwei pat ki jingkit jingmut hapoh jong ki. Ngi ong ia kane ba ki khanatang kim dei tang ki khana pynsngewthuh ne ki khana pynlut por tang ban pynpyngngad jabieng, hynrei kiba "iathuh khana" ban pynpyrkhat de.

Nga shim shwa ia u P. G. Gatphoh kum uwei na ki ratbah ki riewpyrkhat ha kane ka liang. Kum u briew uba la iaid kylleng ka Ri bad pynlut por ruh ban lum thup ia ki khana bapher bapher bad ban sngewthuh ia ka dor jong ki u kynthoh kumne: "Ngim lah ban ieit la ka Ri khlem da tip ia ki khanatang ki Longshwa jong ngi Ban bud dien bad ban wad ia ka kpait ka rukom pyrkhat hyndai, ka long ka jingsdang kaba shikyrdan sha ka jingieit ri kaba shisha." (Ki khanatang bad U S.er Lapalang "shi kynt n" 1980, P ii)

Nangne ngi sngewthuh ba ka jingsdang jong ka "jingieit ri kaba shisha" ka shong tynrai shwa ban shemphang 'ban sngewthuh ia ki 'kpait ka rukom pyrkhat hyndai". U. P. (G. Gatphoh u sngewthuh bha ba ka jingieit ri kaba shu mih na ki rymmiang shyntur khlem da shemphang shwa ia ki tynrai jinglong jingim jong u hyndai hynthai, kata ka ieit-ri ka long tang ka kren ba sawa-kyrtoh ha ki nongsngap ne ha u nongkren hi!

Ki khanatang nalor ba ki long kita ki khana ba pyrshang batai ia ka jingmaian ka jingim lane khamtam eh ba ki buh ka jingsneng ha lyndet jong ki,

ki don ruh ki symboh pyrkhat kiba kren shaphang kumno u hyndai jong ngi u im, u pyrkhat, u sngew, u iashem iakynduh ha ki aiom jingim jong u. Nga sngew ba lada ngi lah ban sam lyngba ia ki phngit jong ki khanatang ngin sngewthuh kham bha kham shai balei ngi long kumba ngi long mynta.

Kiei shuh ki jingkit jingmut ba don hapoh k khanatang nalor kaei ba ngi la kdew haneng. To mynta ngin shim tang ia kawei ka bynta ba ki khanatang ki don bad kata ka long ka sabut ba ki lah ban ai ia ka histori jong kano kano ka jaitbynriew baheh paid ne rit paid Uwei pat u nonglum nonglang ia ki khanatang Khasi bad uba long ruh u riewthoh riewpyrkhat hapdeng ka jaitbynriew jong ngi, u Hopewell Elias, u kynthoh kumne shaphang ki khanatang uba rim : "Shisha, ki khanatang ki long borabor ki khanatang, hynrei dei khamtam ha ki ba ka shong nongrim ka Histori iong kano kano ka hima ne ka ri." (Ki khanatang Uba Rim)

U babun balang u ju shim beit ba ki khanatang ki dei tang ki khana ban pynlut por ne ban shu pynrynguad jabieng ne ba shu ioh ia sammut bang ja. Teng teng ruh la shim ba ki khanatang ki shu ktik ia ngi ban mutdur mutdar bad rah ia ngi soit sha kata ka parthei ba sha lyndet ki lyoh bad hangta ngi shem ia ka jingphet rieh ba shipor. Lada ki long kumta, ki kylla long tang ki 'puriskam' ba shu pynbang thiah ia ki khyllung khynnah.

Hynrei kumba kdew u H. Elias haneng, ngi kubur ruh ba wat lada ki khanatang ki long kum ki khanatang, ki don ruh ia ki syrwet history jong ka ri bad ka jaitbynriew jong ngi. Kumba shu khew noh, hato, ki khana shaphang u Sajer Nangli, ka Iaw Siring, ka Latympang ne kiwei kiwei de ki dei tang ki khana mutdur ne ki khanatang ba don de ki syrwet jong ki jingjia bashisha. Haduh mynta ngim pat don ia la

ka jong ka histori bathikna (kaba ngi ong 'political history') kaba lehse la shem jingeh namar ym don ki sabut kumba ka histori ka dawa. Hangta, ngi sngewsih ba haduh mynta ym shem la don kano kano ka jingpyrshang ban pruid dur ia ka histori jong ka rukom im batynrai bad ki jingkylla ba don hapoh jong ka lyngba ki por ia kaba ngi lah ban khot ka "Cultural histori." Hangne, ki khanatang kum ki sabut ne nuksa ki don shibun ban ong bad iathuh ha kito ki riewwad riewthud ba iadei bad kane ka tnat pule haba ki tih bad khura ia ki nongiim batynrai ba ia dei bad ka rukom im rukom pyrkhat jong ka jaithynriew jong ngi. Dei hangne kein ba ngi sngewthuh kham shai ia kaei kaba u Soso Tham mynnor u khot da kine ki kyntien :

"Ki Symboh Ksiar barim bajah
Saphred saphrong ha ngi ki sah.

. ...

Ki kren shaphang kiwei ki Sngi.
Kumno hyndai ka long ka Ri."
(Sngi Barim u Hynniewtrep)

La kumno kumno ruh, ngi kmen pat ba ki khanatang jong ngi ki la kyrsiew bad ktik jingmut ia kiba bun ki nongthoh jong ngi. Dei halor ki khanatang bapher bapher ba la thaw thymmai lada ha ka dur poitri ne drama ne prous, bad katno kine baroh ki la kylla long ka synniang bah sha ka litereshor Khasi lada ha ka mynta ne lehse ha ka lawei ruh.

Ngi don shibun ban ong halor ki khanatang bad ki jingkit jingmut ba bsuh hapoh jong ki. Hynrei ha ka mynta hi, ngin ieh shwa tang katto.



LYNNONG - 3

Ki 'Jingsneng' ha ki Khanatang

Ha ka jingthoh kaba mynshwa ha kane ka kot khubor, ngi la pyrshang ban batai kiei ki khanatang, ki khanapateng, ki puriskam, ki purinam bad ki parom. Nangta ngi la iaphai ruh sha ka jingbatai ki phareng ha ka liang ka 'folklore' ne 'folkloristics' ha kaba ngi shem ia ki lai tylli ki tnat-bah (main divisions) jong kane ka tnat-pule, bad kita ki dei - myths, legends bad folktales. Hangne mynta nga tyrwa jingmut ba ia ki myths yn khot ki khanatang, ia ki legend da ki khana-pateng bad la ki folktale pat da ki khana parom. Nga ith ia kane ha ki riewwad riewthud (research scholars) ba mynta lada ki pdiang ne kyntait ia kane ka jingai jingmut.

Lada ngi pdiang ba ki khanatang ki dei ki myth, ngi sngew sarong ban pynbna ha khmat ka pyrthei ba ngi don bun kum kita. Haba ngi kren shaphang 'U Sohpetbneng' ne 'U Diengiei' ne 'Ka Krem Lamet Latang' ne 'Ka Dainthlen' ngi klet ba ki dei ki myth (khanatang) kiba long ka tyllong jong ka pyrkhat pyrdain u Hynniewtrep, bad kiba long ruh kum ka iitkhmih ia ka bor jabieng u longshwa ban puson bad shemphang kaei ka Longbriew bad kaei ka Longblei. Nangta lada ngi pyrshang ban sam lyngba ia ka khanatang shaphang U Sohpetbneng ngi poi tiap sha ka pyrthei jong ki Dorbar Blei kiba long ki khuin jong u Blei u tynrai Ka Hukum kaba kylla long ka Nongsam-bynta Nongbuh bynta lada ia u laiphew-bynriew bad u laiphew-doh. Ioh ngi sdang ban jngai na ka phang ba ngi dei ban iakren, ngin ieh shwa ia kane ka phang-kren shaphang ki khanatang (myths) sha ki bynta kiba hadien.

Nalor kitei ki myth (khanatang) ba la kdew haneng, to mynta ngin phai sha ki folktales (khanaparom) kiba ngi don kyrhai ha ka thiar ha ka ri u

Hynniewtrep shityllup. Kum ki kmie ki kpa ne ki longsan mansan ne ki nonghikai ngi ju pyrkhat barabor ba baroh ki khana-parom ba la saindur da u longshwa ki don ia ka sneng ka kraw. Haba kut kano kano ka khana-parom ngi ju pynap kumne da kaba ong: 'Te, namar kata ngi dei ban long kiba ngeit sneng, kiba don akor don burom, kiba tipbriew tipblei, kiba tipkur tipkha' bad kumta ter ter. Ngim kren kynnoh ei ei ia kane namar baroh ka thew beit sha ka longbha ka longmiat jong ka jingim briew. Hynrei lada ki khana-parom ki long tang kum ki atiar ka sneng ka kraw khlem da don ruh ia kiwei kiwei ki jingkit jingmut ne jingphalang jingmut ba la buh ha ki, kin kylla long tang kum ki purinam ne ki fables.

Kum ban shu ai ksai ia kane ka jingiakren, nga ju iohsngew na u babun balang khamtam eh na ki khynnah ba ki khana-parom kum 'U Sier Lapalang', 'U Manik Raitong', 'Ka Likai', 'U Klew bad ka Sngi', 'Ka Sohlyngngem' (kum ban shu ai nuksa) ki don la ka sneng ka kraw khnang ba u longdien u dei ban phikir bha la ba ka iaid ka ieng ne ka jingiadei parabriew ka jong u. Hynrei ynda la pule bha ia ki nga shem ba malor ba ki don, toi, ia ka seng ka kraw, ki don ruh ia ki sain-pyrkhat kiba iadei lada bad ka por kaba la saindur ia ki ne bad ka mynta bad ka lawei. Dei da kaba ki long kumta ba ki khanatang ne ka khana-parom jong ngi ki long kiba dondor donmur.

Haba ngi phai biang sha kitei ki khana-parom ba la kdew haneng nga sngew syier ioh kumno re kumno ngi shu pynbam jubab tang kumne: (a) Ka khana-parom shaphang u Manik Raitong ka sneng shaphang ka klim ka ngat kaba mut kumjuh ruh bad ka khana shaphang u Klew bad ka Sngi, (b) ka khana-parom ia u Sier Lapalang ka dei tang ka jingtam sneng khamtam ia ka kmie ba la pun la kha ban pynbeh pynsan ia ka long ryngieng, (k) ka khana-parom shaphang

ka Soblyngngem bad u Rynniaw ka long tang ka jingbympoibha ha ka shongkha shongman hapdeng kiba don ba em bad ki bym don bym em khamtam eh lada u shynrang u dei uta u khun binong bishon ne u khun riewspah ki briew, (d) bad nangta haba shu tare nuksa sa kawei, ngi iohsngew ba ka khana-parom shaphang ka Likai ne ka Noh ka Likai ka sneng ia ka jingma ia ki 'thei don khun (bym don shuh u lok na kano ma kano ka daw) ba kin ioh lok da uwei pat namar uta u 'kpa-nah' jong ki khun ki kti jong ki un kylla long u dusmon ha ka ing ka sem.

Ka long kaba shisha ba u Hyndai jong ngi u im u khih bad ka mariang ha kaba u shem shibun ki jingphylla ba dap da ki jinglyngngoh suda. U kylli ha lade ne u shah kylli ha ki khun ki pyrsa — balei ki sim ki doh ki leh kumta, balei ki mrad ki mreng ki leh kumta, balei ki dieng ki siej ki long ki man kumta, balei ka mariang ka pher na kawei ka jaka sha kawei pat, balei bad na ei mih u dewiong, balei u bnai u bthuh, balei u ksew ne ka miaw ki shong bad u briew bad bun kiwei kiwei pat ki jingkylli basngew lyngngoh. Lehse ban ai jubab ia kum kine ki jingkylli ba dap da ki balei, u longshuwa u sain-dur da ki khana-parom ba bun jait khnang ban ai jubab. Hynrei ngi dei ban kynmaw ba ka jingsaindur jong ki ia ki khana-parom ka kha na ka jabieng kaba proh, ka jingmutdur kaba sboh bad ka jingiohi jngai kaba sam lyngba ia ka por jong ki sha ka mynta bad shaduh ka dongdit jong ka lawei hi. Dei hangne ba kita ki nongsaindur jong ngi ki kylla long kum ki myllung (poet) kiba rwai-kynud lyngba ka jingshem jingiakynduh ka jong ki lane ban kren ban khana halor ka jingngeit, jingshem mynsiem bad ka jingshisur jinglong ka jong ki.

Lada ngi kren shaphang kitei ki khana-parom kiba la kdew kum ki nuksa haneng, to mynta ngin pynpiar la ki jingmut jingpyrkhat bad kam ia uta u pud u sam jong ka sneng ka kraw.

Nyngkong baba ngi shim ia ka khana-parom shaphang u Manik Raitong, ngi iohi ba kane ka dei ka khana kaba u paid Hynniewtrep u ieit ban kynmaw bad niewkor. Kam kut tang hangta, hynrei ka la kyrsiew ia ki jingmut jingpyrkhat basboh jong ki nongthoh jong ngi kumno ban pynpaw la ka jingsngew lyngba ki poim (poem) bad ki drama kiba la long ka jingnoh synniang bakhraw ia ka literashor jong ngi. Ym dei ba kane ka khana ka kut tang ha ka iathuh khana ne ka thoh ka tar, hynrei la phalang ruh lyngba ka sinema lada ha ka ktien Khasi ne Assamese (Lieng Makaw). Balei ngi ieit bad kynmaw ia u Manik ne ka Lieng Makaw? Hato, ka long ba ki long ki tynshop-puron kiba pynpaw ia ka jinglong doh kaba tlot bad ma ngi kum ki briew kiba duna ngi kwah ban pyniamir dur lang (identify) bad ki? Nalor kata pat, namar ba baroh na ngi ngi ieit ia ka jingieit ym dei ba kane ka khana-parom ka da shon jingmut bha ba ka jingieit ka dei kaba teh-song bad pynkie berong ia kine ki shijur? Kumba ngi lah ban iohi, ka jingieit ka dei ka bor kaba phylla bad kaba bunsien ngi lyngngoh ban shemphang ka kynrang kumno ia ngi ban leh ia ki kam lada sha ka babha ne kaba sngewsih. Ka jingieit kumba ka paw ha kane ka khana-parom kam da mut eh ba ka thew tang ia ki samla khyllud hynrei wat la ha kiba la kham san rta ruh lehse kum ba ka paw ha u Manik bad ka Lieng Makaw. Nalor kane ka jingpashat jingmut, kane ka khana-parom ka i kumba ka kren ruh shaphang ka put ka tem jong ngi bad kata ka long lyngba ka 'sharati'. Lehse haba kren pynshai ia kata, nga iohi ba u khun u Hynniewtrep naduh ba u sdang ban synshar ia kane ka Meiramew u pynlong ruh ia ka jinglehniam lyngba ka jingngeit jong u, ryngkat bad ka ksing ka dh h, ka put ka tem ka kynud rwai bad ka shad ka kmen. Kine kiei kiei ki dei bad ki long ka bynta jong ka jingim batynrai (culture) jong ngi. Nalor kine ki jingai jingmut ba lehse kiba ktik jingmut, nga kum iohi liak kumno re kumno ba kane ka khana-parom ka kren ruh ia ka bor jong ka put ka tem ne ka sur-rwai (power of music) kaba lah ban

khring kum ka jadu bamaia ia uno uno ne kano kano sha kawei pat ka pyrthei jong ka jingphet rieh lane sha kawei pat ka pyrthei jong ka jingkie berong ka dohnud. Ka bor jong ka surput ba la mih na ka Sharati lyngba ki rymmiang shyntur u Manik ka la pynum bad rah soit ia ka dohnud ka Lieng Makaw sha kawei pat ka pyrthei, bad dei hangta ba ka la klet ia lade bad shem ia ka jingrieh tngen ha ki kti u nongput nongtem. Iano ngin kynnoh pynrem, lada ia u Manik ne ka Lieng Makaw ne ka sharati? Nga ieh ha ki riew-pyrkhat ne ki riewthew riewwoh bin puson ia kane nalor, kumba don ba ong, ba kane ka khana-parom ka dei ka khana 'ai jubab' ba balei mih bad don kita ki jait siej kiba ki tnat ki mih khongpong (siej khongpong; ha kane ka ri.

Haba ngi phai pat sha ka khana-parom jong u Klew bad ka Sngi, nga iohi ba kaei kaba kham shat jingmut eh ha uba bun balang bad ki nongthoh jong ngi ka dei shaphang ka 'klim ka ngat' lane ba u shynrang briew ba la don tnga u hap ban ngat ha ka 'awria' namar ka jingtlot ka longJoh. Ha ka jingsngewthuh barit jong nga u 'klongsnam' jong kane ka khana parom uba tied ha ka shadem u dei kata ka 'per tyrso. Ngut nget. imat dei u Rabon Singh uba ialam jingmut ia ngi ban pyrkhat kumtei namar ha kaba kut ka khana jong u kaba ngi shem ha ka Kitab Jingphawar, u buh ia kane ka jingsneng jingkdew: "Kynmaw ruh ba ym ioh ka jingmut lamwir kum u Klew ioh shisien phin kum babe."

To mynta ngin shu buh da ki jingkylli ha kiba bun balang kum ban shu ktik bad twad jingmut ioh lehse ba nalor ka 'klim' don shuh ka jingpynphalang jingmut khnang ban iapyrkhat.

Kaei kata ka "per tyrso" kaba nga pyrkhat ka dei u klongsnam jong kane ka khana-parom? Hato ka dei ka 'dak' jong ka 'jingpynshoi'? Nangta kum kum ban shu ai ksai shuh, ka dei mo ka 'dak' jong jong 'awria'? Dei pat ka rongphong kaba khawoit bad khring (imat khamtam eh ia u shynrang briew) ban

hap bad kyllon ha ka jinglong tlot ka longdoh ? Lada ka long kumta, hato pat ka 'per-tyrso (lada ka dei ka kynthei briew) kam kylla long ka 'nongpynshoi' bad nongpynjot ia ia shynrang briew pat ? Lada ngi shim ba ka dei ka 'klim ka ngat', kaei ka pyrkhat Khasi halor kane bad kumno ka pher pat na ka pyrkhat Khristan ? Ngin ieh shwa tang katto.

U Rabon Singh ha ka jingsneng jong u, um shym kdew kyrpang ba dei tang u shynrang briew u ban hap ha kata ka 'jingmut lamwir' hynrei i kumba u buh ia ka jingmaham ia baroh.' Haba ngi kren pynkut ia kane ka khana-parom nga hi nga sngew ba lada kan kylla long tang kawei ka khana ai jubab ba balei u Klew u kyan, u pyrsad bad i kumba thew ban her sha bneng ha ka por step ba dang mih ka sngi, ka thiar jong ka folklorlstics ha ka tnat-pule ba iadei bad ki etiological stories kan nang sngaid nang sngaid. Lehse kane ka khana kan long ruh tang kum sa kawei pat ka purinam u Khasi.

Kawei pat ka khana-parom kaba u paid Hynniewtrep u iakren iathuh bad iawer ka dei shaphang u "Sier Lapalang." Ha kaba nyngkong nga hi nga dum buit jlang haba ki ong ba kane ka kren shaphang ka "tam sneng." kata haba ong da kumwei pat ba uta u Sier Lapalang u dei u khun tam sneng. Kan shu kut noh hangta, bad ka khana-parom kam don ei ei shuh ban ong ?

Hynrei kumno re kumno ba kane ka khana-parom ka shat ha ka jingmut jingpyrkhat jong nga ka don shuh ban ong ne ban pynphalang ia kiwei kiwei ki jingkit jingmut de kiba ktah ia ka longbriew manbriew bad ki jinglong jingim kiba iasnoh bad ka imlang sahlang jong ngi.

U Rabon Singh ha ka khana jong u "Shaphang ka Sier" ha ka Kitab Jingphawar u ai khyndiat ia ki kyntien jong ka jingiam ka Kmie Sier. Hadien kane u pynkut kumne: "Na kata ka jingiam jong ka sa ioh buit iam briew u khun bynriew haduh mynta. hynrei

myn ha kata ka por bad mynshuwa kata ki briew kim ju nang iam briew kum mynta ki shu iam hu hu he he tang ban dep ia ka jingsngewsih tad yn ki iohsngew na ka sier ki sa nang iam briew haduh mynta."

Lada kane ka khana-parom shaphang u Sier Lapalang ka dei sa kawei pat ka khana jubab ba balei u khun Hynniewtrep u nang u tip ban iam briew ym tang ka "ku hu he he" hynrei ban da niewtang de ha ka sur-iam-kren kynud ktbang, sngew tmang, sngewthylli halor uta ne kata kiba la khlad noh, kaba long ruh kawei na ki bynta jong ka kolshor jong ngi, ngam don ban ong ei ei Hynrei kumno re kumno don ki jingmut jingpyrkhat kiba shat ha nga, kiba nga tyrwa jingmut khnang ban ia pyrkhat shuh. U P. G. Gatphoh, uwei na ki radbah ka thoh ka tar Khasi, ha ka poim jong u, um shym la pynphalang ba u Sier Lapalang u dei u khun tam sneng, hynrei u samla briew uba kwah ban pynurlong ba u dei u "khun dap shynrang" ka kmie Um shym la lyndet sneng ne lyndet kmie, hynrei ban mih na la rympei hadien ba la pyni nia balei ba u thrang ban wad bad shem dalade haei don kata ka jingmut ka jingim u shynrang lada u dei ban pyndep ia ki "kam ba donnam" lyngba ki "thma ban ialeh". Nga ieh ha kiwei pat ban da iapule kham bha ia kane ka poim. Nangta lada kane ka khana parom ka don ka jingiasnoh bad ka Iew Luri Lura lehse ka don ka bynta jong ka Dorbar-blei kaba Saw, ka bynta ba iasnoh bad ki laiphew mrad bad ba kumno nangne la sdang ka 'ksaw ka kpong' u paid Hynniewtrep, kumta kam dei tang ka khana-parom hynrei ka khanatang (myth). Dei u ksew ne ka skei kiba ka tungtoh jong ki la shah juh bein ha u Sier bad ki laiphew doh? Dei pat ba ka long kum kawei pat ka khana jubab ba balei u ksew u lah ban sma bad buddien ia ki syrwet jong ki mrad? Kaei pat ka dak (symbol) jong ka 'tungtoh' ne 'tungrymbai' ba kane ka khana shaphang ka Iew Luri Lura? Nga ieh ha kiwei ki khrawpyrkhat ban iajubab lem.

To ngin iaphai pat sha ka khana-parom shaphang ka Sohlyngngem bad u Rynniaw. Ka dei mo sa kawei pat ka khana-jubab ban batai balei kane ka sim ka pah kumba ka ud paitdohnud ha ka sur-pah jong ka? Kane ka khana ka klik bha ia ki nongthoh jong ngi khamtam eh ja u Victor G. Bareh bad u Oscar Wahlang kiba la shna dur thymmai lyngba ki poim jong ki.

Don kiba ong bad ringdur ba ka Sohlyngngem ka dei ka kynthei briew baduk basuk bad ba ki kmie ki kpa jong ka ki khang ba kan iapoi kha bad uba ieit jong ka U Rynniaw uba long u "khun binong bishon," kaba mut u khun don burom ne u khun badon baem ne u khun ba don kyrdan ne u khun bastad bashemphang ha ka imlang sahlang. Kat kumba la pynsngewthuh, ki kmie ki kpa ka Sohlyngngem ki tieng ki syier ba ioh hadien ka khun jong ki kan shah leh bein leh khoh ha u Rynniaw bad kata ka poikha poimen hapdeng kita ar mamla kan ym poi bha poi miat Kaba sngewsih pat ka long ba ka jingngeit sneng ka Sohlyngngem ka kut ha ka paid dohnud dohnam ba ym don jingkut shuh. Kumno re kumno ka pyupyrkhat ia ngi ba lada kata ka 'ngeit sneng" ka dei ban long ka jinglong bajanai bad kaba don la ka dor, kane ka khana parom kan jin da la dei ban kut ha ka 'pdiang hun lade' bad ha ka jingklet lut ia kiei kiei baroh ym ha ka babe. ka sngewsih, sngewbynnud bad ka sahnud!

Lada ngi phai ban puson ia ka mynnor ne ia ka por ba la saindur ia kane ka khana-parom, nga shem ba ha ka imlang sahlang jong ngi kam ju don kata ka jingphiah mamla uei uba duk uei uba riewspah ne uei uba don bad uei u bym don. Kum ka jaitbynriew ngim ju don ruh ia kata ka jingpyniapher jait (caste or class system). Shuh shuh lada ngi pyrkhat lei lei kum ha kata ka por ha kaba ka imlang sahlang kaba dang long kaba shisur nga ngeit ba um ju don u diengkot ban thew uei uba riewspah uei uba duk bad kaei kata ka peitpoh lane ka peitlor. Hynrei lada don kiba ong ba kane ka khana-parom

ka la pynap lupa ia ka mynta, khamtam lei lei ba mynta la don ka jingsngew thymmai uei uba don baem bad uei u bym don bym em lyngba u diengkot ka kyrdan ha ki 'kam shakri' ne ka jingdon ka pisa tyngka (lower or upper class or economic class division), nga sngew ba ka long kaba mynsaw ioh ngi shu thaw thymmai ne ai jingmut jubor ban saindur ia kawei pat ka rukom im ha ka imlang sahlang (new social order) ha kane ka jaitbynriew jong ngi ka bym ju don kum kata ka sain-pyrkhat. Lada bteng nia shuh nangne, nga sngew ba ki jingong kum kine: 'u khun riewspah ki briew' ne 'ka khun riewspah ki briew' (kiba long lehse ki jingong ba dang shu sdang ym pat da kham slem) kan wallam ia ka jingiapher kyrdan ha ka liang ka ioh ka kot ka don ka em kaba ngim sngewdei ba kan jia long.

Ha nga hi nga sngew ba ka khana-parom shaphang ka Sohlyngngem bad u Rynniaw (nalor ba ka dei imat ka khana-jubab) ka dei ka khana shaphang ka jingieit samla baithiang itynnat, hynrei kaba don pat ki diengpyngkiang ha ka lynti iaid jong ka kumba bun kum kine ki jingiaieit iathoin ki ju ia shem ju ia kynduh. Ka kam jingieit ne ka jingiaieit hapdeng u samla bad ka samla ne hapdeng jong no jong no ruh kam ju kham kut koit ha ka jingong ba ju tip kum, "..... bad ki im suk im sain shirta" hynrei ka ju kut ruh ha ka jingiakhlad bad ka pynsah matlah ha ka dohnud namar ngi hi ngi jied ban long kumta ne rai la ka lawei lajong. Kam long kumta bad ka Sohlyngngem ?

Ngi shim ia kawei pat ka khana-parom kaba pynkhih rem ia ngi da ka jingsngew triem bad kata ka dei ka "Noh ka Likai". Ki khynnah-khyllung ne ki samla-khyllung ne ki samla-khynraw ne ki rangbah rangsan ruh ki ong beit ba kane ka thew beit ia kawei ka sneng ka kraw bad kata ka long ba ka kmie kaba la don khun don kti ka dei ban kiar lai lum lai wah na kaba ioh kpa-nah ! Ha u Rabon Singh uba long lehse uba nyngkong tam ban thoh ia kane ka khana-parom u ong ba kane ka Likai ka dei ka briew kaba la "iap noh u

tnga." Ia kane ka jingpynbhalang jingmut la bynrap sa da kawei ka khana-parom "Ka Langbyrku Sang Khyndew" kaba kren ruh ia kajuh ka jingmut shaphang ka jinglong dusmon u kpa-nah ia ki khun-ruit.

Da kaba burom ia ki nongsneng nongkraw kiba la ring jingmut bad lam jingmut ia ka jingsniew ki kpa-nah lyngba kine ki khana-parom, nga kum shat jingmut sha kawei ka pyrkhat Khasi kaba iadei bad ka shongkha shongman. Ka rukom im rukom sah jong u Hynniewtrep, khamtam ha ki por mynshuwa, kam khang ia u shynrang briew ban ioh ia ki 'tnga khiar' ne ki 'tnga tuh' nalor ka 'tnga-trai' ! Kita ki 'tnga' ki lah ban long kiba dang marwei ne kiba la don khun don kti bad ba ym don shuh u kpa ki khun. Ngi ju iohsngew ne tip bha ba don kyrhai kum kine ki nongmuna lada ha ka mynnor khamtam ne ba ka mynta ruh. Hangne ngin nym iatai nia shaphang kaei ka sain-pyrkhat halor ka 'klim' lada ha ka rukom pyrkhat tynrai u Khasi lane ha ka rukom pyrkhat Khristan, namar nga sngew ba kane ka long shabar jong ka phang ba dei iakren mynta.

Halor kane ka phang nga shu buh ia ki jingkylli kiba lehse ki lah ban kyrsiew shibun ki jingmut jingpyrkhat shwa ba ngin shu ong beit ba baroh ki kpa-nah ki dei ki dusmon !

Nyngkong, hato ngin kynto ia baroh ki kynthei don khun don kti lada ia kito kiba la iap tnga ne ia khlad tnga ba kim dei shuh ban ioh tnga biang ? Baar, hato baroh ki kpa-nah ki dei ki dusmon kiba lehbein lehkhoh ia la ki khun-ruit ? Balai, hato, ka dei mo tang ka khana-parom ka jingieit kaba hateng hateng ka ju pynmih ia ka jingbishni pihuin ha kum kane ka jingiadei ? Basaw, hato kane ka khana-parom ka maham ia ki kmie kit khunrei ba kin phikir bha ha ka poikha poiman ne ka 'iashong iasah' biang jong ki bad uno uno uwei pat ? Hangne nga sngew ba ngi dei ban da puson bha ia kane ka jingkylli bakhatduh.

Khatduh, ngi dang don bun kiwei pat ki khana-parom kiba lada ngi pyrkhat bha, kim kut tang ha ka shisur jingmut ne ba ki kren sbiak tang ia kawei ka jingmut kaba kylla long kum ka jingsneng ba baroh ngi dei ban bud pyrkhing. Hooid, ngi don shibun bah ki 'khana-ai-jingsneng' bad kine baroh ki thew sha ka jingbha jingmiat ka longbriew manbriew jong ngi salonsar. U Longshuwa jong ngi, u don la ka jabieng kaba proh bad ka jingmutdur kaba sboh, kumba la ong mynshuwa, hynrei nalor kaei kaba ngi dei ban ri kyndong ha la ka akor ka burom ha ka jingiadei parabriew, u tynsat ruh ha ki khana-parom jong u ia ki symboh pyrkhat kiba ki longdien mynta ki dei ban puson bad shemphang.

LYNNONG - 4

Ka Kolshor Khasi Bad Ki Khanatang

Ha kaba nyngkong nga la shu kdew haneng tang ia ka kyntien 'khana' hynrei ha ka jingshisha ka mut kyllum ia ki khanatang bad ki khana-parom kat kiba nga la sngewdei ban ai nuksa ha ka jingiadei jong ki bad ka kolshor Khasi.

Kaba ar pat, haba nga pyrkhat bha nga la pol shipor ha ka shyngkhan khait la ngan kubur ba ka Kolshor Khasi ka sain dur ia ki khanatang bad ki khana-parom ne mar khongpong ia kata. Hadien shipor nga la pynhiar mynsiem wo bad nangta syngngeit la jingngeit ba ki khanatang bad khana-parom ki speh, ki plung bad san ha la rynieng na ka meiramew jong ka Kolshor Khasi. Haba ong da kumwei pat ka kolshor Khasi ka sain dur ia ki khanatang bad ki khana-parom lyngba ka jabieng briew bad ka jingmut dur jong u ia kiei kiei kiba janai tam kiba u angnud ban kdup ha la shadem lane kiba u kwah ban bsuh ha dohnud briew kum ki sain-pyrkhat ba bun rukom khnang ban pynitynnad pynithiang la jingim lada ha ka jingiadei para briew ne bad u Nongthaw Nongbuh.

Ha kaba lai pat, ngam sngew donkam ban batai bun ktien shaphang kaei ka ko'shor namar nga shem ba don bun bah ki nongthoh kiba la pynlut por bad sor ban batai bniah shaphang kane ka bynta. Ia ka mynta hi nga ieh ha kine ki riewstad ban kren shaphang ka kolshor bad ki bynta bapher jong ka. Hynrei la kumno kumno ha la i jing sngewthuh barit jong nga, nga shem ba ka kolshor ka syriem ia u dieng-bah uba ki tynrai jong u ki long ki bym ju iap. Ki tnat jong u pat ki dei ki bynta bapher jong kata ka kolshor kum ka ktien ka thylliej, ka pyrkhat pyrdain, ka jingngeit Blei, ki jingngeit ba bun rukom, ka rwai ka siaw, ka shad ka kmen. ka bam ka dih bad ter ter. Kane ka

long bad kano kano ka kynhun bynriew kaba sngew sarong ban ong ba ka long kaba kyrpang bad kaba pher na kiwei pat ki jaitbynriew. Bunsien eh ka kolshor ka pun bad kha na ka jabieng u briew bad ka paw pat ha ki 'kam' lane ha ki khana bad nangta ka san ka heh lyngba ka jingngeit bad ka jingiai kynmaw, bad ka jingrakhe ia kita ki 'kam' na ka por sha ka por.

Haba ngi phai pat mynta sha ka phang ba ngi kwah ban iakren, ka jingkylli ka mih kumne: Kaei ka bynta jong ki khanatang bad ki khana-parom (ne wat ki puriskam ruh) ha ka kolshor Khasi? Lane haba kylli shuh—Kumno ki khanatang, ki khana-parom bad ki purisksam ki phalang jingmut ia ka kolshor Khasi?

To ngin sdang ban pyrshang jubab kumne Uno uno u briew ha uba don ia bor jabieng bor pyrkhat kaba biang u ngam ha ka jingpuson khamtam haba u shem ba ka jingsdang ka jingim bad ka jingkut jong ka ha ka jingiap ki long ka jingmaia ha u. Nangta haba u peit sawdong jong u, u shem ba dap tang jinglyngngoh. U shem ba u dei u jingthaw bym lah ban im shimet hynrei bad ka kynhun briew. Wat la kata ruh ka malade bunsien eh ka khie rasong bad ki parabriew ki dei tang ki nongpynwit ne ki nongai myntoi ia u. U ksaid bad pisa tang da ka jingbymhun suda. U pyrshang ban wad jubab ia kiei kiei ki jingmaia ba ker sawdong ia u bad teng teng u shem ia kaba u wad hynrei bunsien eh u shem tang ka dum dngiem bad khatduh poi ha ka khmied-long-bneng.

Ngam banse ban ngeit ba dei kine ki jinglynga, ki jingpisa bad ka jingphaloh ka dohnud kiba pynlong ia u ban wad lad wad lynti kumno ban sei blar ia ki shabar. Kawei na kita ki 'lad' ka dei ka sain khana-parom kaba long kum ka atiar ban phylliew a jingmut bad dohnud khnang ban sam lem ha kiwei pat, Kine ki khana ha ka por ba la saiu dur ia ki ki lah ban long kiba lui lui bad shisur ne

kiba la tynsat da ki rukom pyikhat ba bun rukom. Pynban ngi kmen ban ong ba kum ka jaitbynriew u Hynniewtrep ngi don kyrhai kum kine ki khana kiba kylla long kum ka nongmei nongpa ne ka nongtymmen ba kordor jong ngi ki longdien mynta.

Haba ngi phai sha la iing, ngi shem ba pleng ki long shuwa manshuwa jong ngi ki don la ka bor pyrkhat bad ka jingmutdur ba proh. Na ki khana baroh dei ki khanatang (myth) kiba pynshisha ia kane. Ngi rah la ka khlieh da jingsarong ba ngi don ia u 'Sohpet-bneng', u 'Diengiei', ka 'Lamet Latang', ka 'Dain Thlen' bad kiwei kiwei de kiba ngi nud ban kyntur khnang ban ia ai reng bad kiwei pat ki kynhun bynriew ha ka bor-jabieng bad bor sain-pyrkhat bym bud tynneng hynrei ba shong tynrai.

Halor kane ka bynta bad haba ngi pyrshang ban kylla dien trai, nga shem ba ha ka pyrthei ka sain-pyrkhat u Khasi don ka jingwanrah thymmai ia ka pyrkhat shaphang kita ki 'Dorbar Blei' ia kiba la thoh ha ka dur jong ki kot (book form) da u Bah Donbok T. Laloo (Peit Ka Rong Biria U Hynniewtrep bad Ka Ksaw Ka Kpong U Hynniewtrep) Ia ka mynta hi ngam sngew shlan ban kren ei ei hynrei nga ieh ha ka por ba kan bishar. Wat la katta ruh nga shem ba u nongthoh u kdew, kum ban ialam jingmut, shaphang 'U Thlen' uba la don lupa naduh ba sdang ka jaitbynriew hi. Kat kum utei u nongthoh. ngi shem ba uta 'U Thlen' u la im bad don myn ha kata ka por ba u khun bynriew bad ki laiphew jingthaw ki dang ia kren ia sngewthuh uwei ia uwei pat. Utei u nongthoh u pyni ruh ba u Thlen imat khlem tieng khlem riej u la nud ban phla pyrshah ha khmat ka hukum da kaba ong. "ka bam jong nga dei da ka longbriew bad ka kamai jong nga dei da ka longspah" katba u khun bynriew pat u ong ba u im da kaba "kamai ia ka hok kat kum ka ktien" ba ai ka Hukum.

Kane haneng shisha ka kylla long ka shat-pyrkhat ne ka thiori bathymmai ha kaba ka jingpynshoi bad ka jingsniew baroh ba mih ha u khun bynriew ka long lyngba uta u Thlen' ia kaba ngim ioh jingshai pat nangno u wan bad balei u ieng halor kan ongrim jong ka bam longbriew bad ka kamai longspah, bad balei u ieng pyrshah bad thew kti ia ka Hukum hi ! U Bah Donbok T. Laloo u shu kdew tang katne ba u "Thlen u bishni pinuin ia u khun bynriew bad u thmu mar khongpong ia ka thij ka pyrkhat hok jong ka (Hukum), u Thlen u kylla long u Dusmon ia u laiphew jingthaw shi khrum ka bneng shi tyllup ka pyrthei" (Peit Ka Ksaw Ka Kpong, p. 1).

Ha kane ka jingiakren, to ngin ia iehnoh ia kita ki 'dorbar Balei' bad ngin poi beit sha ki khanatang (myth) kiba ka pyrthei jong u Hynniewtrep shityllup ka tip bad pdiang ia ki baroh bad nangta ban thir ban thain ruh ba kumno kine ki don ka jingiadei kaba jan bad ka kolshor Khasi. Lehse haba ong da kumwei pat to ngin ia bishar ba kumno ki khanatang bad ki khanaparom (folktales) lyngba ka sain-pyrkhat ba la thep hapoh jong ki, ki phalang kum ba shat ki kjat sngi jong ka step ia ki bynta ba bun rukom jong ka kolshor Khasi.

Nyngkong duh ngi dei ban sngewthuh ba ki khanatang bad khana-parom Khasi kim dei eh tang ki khana byrngia ne ki khana pynmyllen hynrei ki dei ki 'khana pharshi.' Nga shimet nga saem ba u Hyndai jong ngi ha ka jingstad jong u, u pynbiang pylla ha ka tarajur, kata, ba ki khana kin biang dor lada ia kiba rit lane ia kiba heh kumjuh, Ki khana ha ka jingiathuh bashisur bad ba lui lui ki pynsngewtynnat ia ki khynnah khyllung. kata, kum ki 'khana jubab'. Hynrei kine ki khana pat ki ktik bad pynpyrkhat ia kiba la heh la san bad ban suh khlieh sha ki thwei ba jylliew ka sain-pyrkhat jong ki.

Kumba ngi ia tip baroh la ka thymmei longbriew bad longblei jong ka jaitbynriew jong ngi la lynshet

halor ka khanatang shaphang u Sohpet bneng. La batai ba lyngba nne u Sohpet-bneng la hiar la kiew uta u Hynniewtrep bad khatduh ynda u la 'dkut' noh. Hynniew sah ha tbian bad khyndai sah ha jrong! Hangne ngan kiar noh ia ka jingkylli balei 'hynniew' bad 'khyndai' namar nga hi nga dang sah ka khmied-long-bneng.

La kumno kumno, kum ka jaitbynriew ngi pdiang ba dei lyngba uta u 'Hynniewtrep Hynniewskum' ba ngi la roi parum pareh katne mynta. Kawei kaba ka khanatang ka pharshi shai kdar ka long ba ngi dei ka jaitbynriew kaba la don la ka sap-nongrim ban shemphang kaei ka thymmei-Blei bad kaei ka thymmei-briew. Namar kata ka daw ngi don ki kynthen ba kit jingmut katta katta kiba ong 'tipbriew tipblei' bad 'tiphok tipsot'. Kumba kiwei kiwei ki kynhun bynriew ki don la ki jong ki khanatang ba iathuh kumno sdang ka longbriew ha pyrthei (creation myth). ngi ruh ngi don la u Sohpetbneng'.

Ia ka jingpyrshang ban thir ban thain ia ka pyrdain ne ka sain-pyrkhat shaphang u 'Sohpetbneng' nga la ai jingthoh mynshuwa ha ka kotkhubor (Peit Dongmusa, Vol. X, No. 31, August 4, 1994.)

Nalor kaei kaba la thoh, kumno re kumno, nga shu iohi liak ba u Rabon Singh u kynthoh ei ei shaphang ka jingsdang ka longdoh longsnam bad u sohpet u ksai jong ka jaitbynriew jong ngi. U nongthoh u ong kumne: "Ki Hynniew trep Hynniew Skum ki long ki briew "hynniew jur" kynthei bad shynrang, kiba u Blei u la thaw samla ia ki kat ka por ba la biang ban pynshongkurim ia ki, bad ban pynlong hynniew iing. Na kine la roi la iar ka ri Khasi bad Synteng. ka niam ka rukom ruh ka hiar na kine . . . ." (Peit Ka Kitab Niam-Khein Ki Khasi, "Preface")").

Katei ka jingkdew ka ktik ia ka jingmut jing-pyrkhat bad ka pynphaloh ia ki dew ha ka jabieng briew. Kumba lah ban shem haduh mynta mynne

ym pat la don satia (nga shah pynheit lada la don kumta) ban batai pynshai bha ia ki kyntien-khot "Hynniew Trep" kiba iai kyrsoi man ka por na ki rymmiang shyntur jong ngi. Ngin pdiang mo ba dei na kita ki "hynniew jur" la roi la par ka jaitbynriew jong ngi? Lane ngin mynjur mo ba Hynniew Trep ka thew ruh ia ka jingmut "Hynniew Kpoh" bad ba haduh Hynniew ki kpoh la lait ka shongsang shongma ha ka poikha poiman? Nangta shuh shuh ba bato na kine ki kpoh sa mih ka "jait ka kynja," bad haba la iar u tnum u tyndai la mih pat ka "Kur"? Lada ngim pdiang pat ia ki "hynniew jur", ngi lah mo ban ong ba 'hynniew jur" ka mut "hynniew ling" ba la don lupa ka kmie u kpa, ki khun ki kti bad kiwei kiwei de ki dkhot ka iing? Imat u H.O. Mawrie u ia hap jingmut ia kane haba u ong ba u Hynniew Trep Hynniew Skum ki long ka "kynhun ha kaba don ki kur ba la buh la seng da la ki jong ki jong ki Meikulong bad ki pakulong" (Peit U Khasi bad la ka Niam, p. 48). Hynrei ngi ieh ha kiwei ruh ban ia thir ia thain lem ia kane ka sain-pyrkhat ba jylliew.

Hynrei la kumno kumno ka khanatang shaphang u Sohpetbneng lyngba u "Hynniew" ka phalang sha ka thymmei longkur longjait bad longkha longman lane ka rukom khein-kur khein-kha ba dang bat triang da ki longdien mandien haduh mynta.

II

To ngin phai pat sha ka khanatang shaphang U Diengiei bad ban pyrshang ban batai katba lah synei ka pharshi ia kaei. Kumba ia u Sohpetbneng ngim sngew donkam ban da iathuh khana. kumta ka long ruh bad u Diengiei. Ka jingkylli kaba mih nangne ka long — Uei u Diengiei?

Hynrei shuwa ban pyrshang jubab ia kane ka siat-pharshi to ngin tyrwa jingmut ban kren shaphang ki 'juk' khnang ban pynsuk ia ka jingiakren jong

ngi. Lyngba ka khanatang shaphang u Sohpetbneng ngi lah ban ong ba don artylli ki 'juk'. Banyngkong, ka juk jong ka 'aiom ksiar' ba kynja bneng haba u Hynniew u shem ha 'bneng' markhmat bad u Blei hi bad ka juk jong ka 'aiom ksiar' ha tbian hadien ba la 'dkut' noh u 'sohpet' u ksai. Ngi ong ba ka aiom ksiar ha pyrthei wat ynda la dkut u Sohpetbneng namar, u khun bynriew u dang ia kren ia sngewthuh hi bad u Blei Nongbuh Nongthaw lyngba ka sur-ktien ba kynja bneng. Ha tbian u briew u dang tieng bad burom Blei, u dang tip ia ka hok ka sot bad u dang bat ia ka ktien kat kum ka Hukum.

Katba nang iaid ki sngi ki ia bad kat ba nang ia roi parum pareh, u briew u la sdang ban kham jngai na u Blei, bad ka mon-Blei ka la sdang ban shah kah syrngiew da ka mon-briew. Ha ka jingiatyngkhuh ba ngang shi ngiong ba parabriew, la sdang ban don ka peit mat dong, ka kynat, ka bishni bad suki ka dohnud ka la shong rben da ka 'jong nga' bad khein dew thala noh ia ka 'jong ngi'. Dei kumne ba ka dohnud briew ka la sdang pun bad nangta kha ia ki jingsniew ba har rukom. Ha ka imlang sahlang la sdang ban wan u lyoh iong ba wanrah ia ka jingkah dum ba kynja mynsiem. Kumta ngi lah ban ong ba kane ka jingkah dum ka dei ka pharshi ba la siat ha ka khana shaphang u Diengiei.

Kum ban shu pynphalang jingmut hangne, nga iohi ba don ki nongthoh kiba long ruh ki khrawpyrkhat ka Ri ki kdew ba ka jingsniew baroh kaba mih na u briew ka dei lyngba ka jingpynshoi pynshad jong u kynja jingthaw bamaia. Dei une uba long ka nongrim jong ka jinghap u khun byoriew ne u Hyntrep ha ba mynnyngkong.

Nyngkong, u H.O Mawrie haba u kren shaphang ka aiom u Sohpetbneng bad ka jingdkut jong u, u kynnoh beit ba dei "uwei u riewkynsha uba la bishni ia ka jinglong kynrad u Blei halor u briew bad une u la pynkyllon ia u dieng uba ieng halor u Sohpetbneng da kaba pom ia u." (U Khasi bad la ka Niam,

p. 49). Uei une u "riewkynsha"? Hato u dei u briew ba im ba sah ha ka imlang sahlang, ne u riewkhyllah ba kham phylla ne u kynja jingthaw bamaia? U nongthoh um shym pynshai eiei halor une u jingthaw.

Nangta, kumba ngi la kdew shakhmat, u D.T. Laloo u la kdew shaphang u Thlen ba uba la kylla ruh u "Dusmon" jong u khun bynriew ha pyrthei. Hynrei kumba la ong, u nongthoh um shym pynshai eiei shaphang jong u.

Namar kumba ngi shem ba haduh mynta ym pat don satia ban pynshai lada don ne em uta u 'riewkynsha' ne u 'dusmon' uba don ia ka bor bamaia bad ba khraw bor kum u nongialam, lada ha jrong ne ha tbian ha ki juk u Sohpetbneng bad u Diengiei, bad uba kylla long ruh ka 'thymmei' jong ki jingsniew baroh, kumta hangne ngi tyrwa jingmut ba ka khanatang shaphang u Diengiei ka pharshi ia ka jingsdang ka pap bad ka sniew ka smeh ba la mih na ka dohnud briew hi. Dei hi u briew uba thaw bad pynlong ia ka pap khamtam lei lei haba u la shah lalam da ka hangamei bad ka khwan myntoi ha ka jingiadei jong u bad ka imlang sahlang. Don ka jingong ba dei u briew hi uba sain-dur ia la ka jong ka kupar, bad ha kane ka bynta dei u briew uba la pun la kha bad sain-dur la ka kupar jong u Diengiei.

Ka khanatang shaphang u Diengiei kam kut tang ha ka jingkahdum ba neh shirta, hynrei ka iathuh ruh ba u briew u dang don hi ia la jingiatiplem. Ka hok bad ka tip-blei kiba la shah sop sohpailen ki sdang ban kynrang ia ka dohnud jong u. Kum u briew ba la sympain da ka sap-blei naduh basdang, u khih wit khih pisa bad um lah ban shah ba ka jingsniew kan shong kulai halor ka jingbha. U kyan u lynga ruh ba kat shaba u phai shem tang ka kynduh mawsiang suda bad khatduh la pei blar ha ka jingsngewthuh jong u ba U Blei U tynrai ka Hukum u la kham jngai nang kham jngai shuh shuh na u. Kumta da kawei ka monlang la ieng rangbah u briew ban rat diengkhong ia ka jingsniew bad pynkhie rasong biang ia ka hok

bad la pyndep ia kata da kaba 'pynkyllon ia ka Dieng-iei.' Ka jingshai kdar ba wan phngoid biang ia u khun bynriew dei ka jingsbem pat ia ka lynti ba la jah shipor na u Blei.

Ha kane ka jingiadei bad ka jingkyllon jong u Diengiei, u Bah Donbok T. Laloo pat u don la ka jong ka khana. Haba shu kren lyngkot, u nongthoh u ong ha Ka Ksaw Ko Kpong ba ka jingpynkyllon ia u 'dieng' ka dei ka mon hi jong uta u Sormoh bad u Sorphin kiba la shah pynshoi ha u "thlen" khlem ka jingiohbor ne jingtip jong ka Hukum. Sa shisien pat u 'thlen' u dei ka daw, da ka jingpynshoi jong u ia u khun bynriew, jong ka jingpynkyllon ia ka Diengiei, kat kum utei u nongthoh !

III

Ka khanatang ba bud ia kitei haneng, dei pat ka "Krem Lamet Latang", ka khana kaba pun da ka sain-pyrkhat jylliew.

Lehse kumba long ki khanatang shaphang u Soh' petbneng bad u Diengiei ha kaba ki khyllung ki khyn-nah ki ngeit ba da don shisha kata ka 'jingkieng-ksiar' bad uta u 'dieng bah' (kaba phylla ka long ba ngim ju don jait diengiei ha ka ri jong ngi-balei mo ?). kum-ta ka long ruh bad ka 'krem' ba kyrteng ka 'lamet latang' !

Kumba lah ban sngewthuh na ka khanatang, sa shisien pat ka dohnud briew ka la sdang ban bam kruin da ka jingsniew. Ka hok bad ka spah-blei ka la sdang ban ngen bad ka malade ka thom bad iuh-roit ia ka bha ka miat ha ka imlang sahlang. Kane lehse ka khie lung bad kharoi haba u khun bynriew u la sdang ban roi parum pareh bad haba la iar la heh u tnum u tyndai. Ha ka jingiatakhuh parabriew bad ka jingtakhuh tyrpeng bad u Kadiang u Kamon, ym lait ban mih phliah ding bad ba la pynlong ban kha ka peit sniew, ka bishni ka pihuin, ka lorni ka

lorhap bad klwei kiwei de ki jingsniew kiba khlem daw khlem nongrim.

Haba poi sha ka khana, la iathuh ba ka juk jong ka Lamet Latang ka dei ha ka por ba u laiphew doh bad ki laiphew jingthaw ki dang iakren kawei ka ktien bad kumno kine ki dang hap hapoh ka bishar ka pynshong jong u khun bynriew. La iathuh ruh ba shisien u khun bynriew u la khot ia baroh ki laiphew jingthaw sha kawei ka rong ka tamasa ha kaba la don ka shad ka kmen bad ka put ka tem jong baroh. Haba shu kren lyngkot, kiba poi khatduh eh dei ka Sngi u Bnai kiba long shipara. Namar ka dohnud briew ka hiar dor katta katta, la mih ka peit 'mat dong bad bein shyntur ia kata ka jingiashad shipara. Ka jingtharai sniew kaba kylla long ka sang ka ma halor kano kano ka sang ka ma ka la pynlong ia ka Sngi ban phet iam rem suin na ka lympung shad sha kata ka krem Lamet krem Latang bad dum ka pyrthei ngain. (Peit P. G. Gatphoh, Ki Khanatang, pp. 9-10 bad H. O. Mawrie, U Khasi bad la ka Niam, p, 50).

Da ka jingphet rieh ka Sngi, ha kane ka sien, la tap lup ia ka duhnud briew da ka jingdum ngain ba kynja mynsiem. Mynta u khun bynriew u shem ia lade ha ka tlip tlip bad u tare hapoh ba dum. U Blei Nongbuh Nongthaw u la jah ngain na u briew uba mynta la sakma ha ka iaid mon bad u bym tip shuh ia ka lad ka lynti ban iakren bad U.

Haba ngi phai biang sha ka khanatang jong ka Lamet Latang, ngi sngew iahap jingmut bad u H. O. Mawrie haba u ong ba kane ka jingiathuh khana ka "kylla long kawei na ki pharshi-niam kiba jylliew tam ha ka jingmut" (Ref. U Khasi bad la ka Niam. p 50). Lehse ngin kham sngew iashem jingmut bad ki kyntien sain-pyrkhat niam ha ka jaka "pharshi-niam" ia kaba u Mynkulong jong ngi u la bsuh da ka jingsngewthuh kaei ka niam bad kaei pat ka rukom ha ka jingiadei bad U Blei Nongbuh Nongthaw,

Haba ngi bishar ia ki kyntien "Krem Lamet Latang" da kaba bret noh ia ka kum ka khana puriskam, ka kyntien "krem" ka shat jingmut sha ka thwei bajylliew bah jong ka sain-pyrkhat niam u Hynniewtrep, bad kaba kyrsoi da ki jingmut jingpyrkhat ne ki nia ki jutang "Lamet" ngi shem ba "la" ka mut "sla bad "met" pat ka thew sha ka jinglong ba "met" ne ba pura. Nangta ngi ioh ksai ban ong ba ia kata ka sla ba la khet la "tang" khnang ba kan long kaba bit eh ban leh ia ka burom-blei lyngba ka niam ka rukom Peit kumno u H Lyngdoh u kynthoh ba ka "laliar ka long ka jingsneng jong ka duwan ha kaba u nongknia u pynjaw ia ka snam jong ka langknia bad u noh ia u dkhot u dkhai bad u suit u shor. Namar kata, ki khot ruh ia ka duwan "ka Sla" (Ka Niam Khasi, pp. 54-55).

Na ki khanatang (myths) shaphang u Sohpet-bneng bad u Diengiei, ngi sngewthuh ba u khun bynriew u dang lah ban sngewthuh ia ka mon u Blei lyngba ka 'jingiakren' (lada markhmat ha u Sohpetbneng bad ka sur kren ha u Diengiei) jong ki. Kine ki khanatang ki phalang ia ka thymmei jong ka sain pyrkhat niam shaphang ka jingiadei jong u briew bad U Blei Uba long Uba hajrong tam jong kiei kiei baroh. Nalor kata, u Blei ha u Hynniewtrep u kylla long U Nongthaw U Nongbuh bad U Nongpynlong nalor ba U long ruh U Nongthaw bynriew bad ka Hukum. Kumba ngi lah ban sngewthuh ruh na ki khanatang, ka jingkyllon jong u briew, bad ka jingjngai u Blei na u, ka del hi na ka daw jong ka mon laitluid jong u.

Ka khanatang shaphang ka Lamet Latang pat ka sdang ia kawei pat ka histori jong ka ngeit niam bad ngeit rukom u briew ban iakren ia sngewthuh bad u Blei Uba la jah syndon ngain na u.

Haba shu kren lyngkot, ha kata ka juk jong ka Lamet Latang u briew um hun ha la ka mon la jong bad u lynga u pisa hapoh kata ka jingdum ba kynja mynsiem jong u. Nangta u kwah ban phai pat sha U Blei khnang ban iohi biang ia ka lynti iaid jong

u ha pyrthei Khatduh, kumba ngi tip, la wan mih u "Khraw Jutang" bad u "krad lynti" uba kylla long U Syiar - u 'Ksiang' hapdeng u briew bad U Blei. Dei ma u uba la wallam pat ia ka 'jingshai' bad lyngba jong u la shem ka lad ka lynti ban sngewthuh biang ia ka mon U Blei. Ha kane ka liang u H Lyngdoh u kdew kumne:

> Naduh kata ka por, ki Hynniew Trep Hynniew Skum ki sa seng ia ka niam ka rukom ban iakren iasyllok bad U Blei kaba ki khot "ka Khein ka Bishar', bad ki sa buh ia u Syiar bad ia ka pylleng - syiar ba kin long ki lad ne ki atiar ban iakren bad U Blei ha ka khein ka bishar; bad ki sa nang ruh ban sngewthuh ia ki hukum ki jong U Blei kiba U pynpaw da ki dak ki shin...." (Ka Niam Khasi, pp. 29-30).

Dei halor kane ka bynta kaba u Hynniewtrep u pynieng ia ka khein ka bishar halor ka nia bad ka jutang hapdeng ka jihgiadei jong u bad U Blei ba sa mih ka jingong "ieng rangbah u briew bad ap jutang U Blei" kiba long ki kyntien kiba long kiba dang iai im bad dang iai pyndonkam haduh mynta mynne ha ka pyrkhat Khasi.

Hynrei kawei kaba ngam pat lah ban shem haduh mynta ka mih ha ki jingkylli kiba kum kine. Balei ba la jied da u Syiar ha ka khein ka bishar na kiwei pat ki laiphew-doh ba la don ha kata ka 'dorbar' jong ka juk ka Lamet Latang? Hato, ba u dei uta u 'lymboit u lymbitong' bad ba u kup ruh ia ka jinglong 'ba sngewrit' kumba don mano re ba ong? Nangta lada u Syiar u dei u Khraw Jutang, balei pat ym shym la khein kyntang ia u bad ba u long pynban u jingthaw uba ngi bam sngewbha eh ha ki rong ki taw bad ki khawai dawai? Kumba nga ju ong, nga ieh ha kiwei pat ki khraw pyrkhat ban iapynshai lem!

IV

Na ki khanatang (myth) kiba bun, ngi jied sa ia ka "Dain Thlen" kaba don ha ka ia ka sain-pyrkhat

ba phalang ia ka jingsniew ha ka dur ka myntoi shimet bad ka rhah sbai halor ka jingjot jong kiwei pat ki parabriew.

Ka long kaba ktik jingmut ban pyrkhat ba kane ka khanatang ka long kaba pynsngewtynnat bad pynmyllen ia ki khynnah khyllung hynrei kaba dang ktik jingmut pat ia kiba la san ban puson bad pyrkhat ka thew ia ei bad ka pharshi iano. Kaba i phylla ka long ba uba bun balang u dang iatuid hi man ka por sha ka Kshaid Dain Thlen lada ban leit bam khana lum khana wah bad ban jngoh kai ia ki dak-maw kiba paw ngut nget mynta kum ka wait tyngkrong, ka pdung bad ka dieng shain doh ia kiba la pyndonkam (kat kum ka khana) ha kata ka jingiabam ia kata ka doh thlen. Kaba i kham phylla shuh ka long ba bun na ki nongleit jngoh kai jong ngi ki da ngeit ba da don shisha uta u Thlen uba shim ia ka dur u kynja bsein, ia ka jingpyniap ia u bad ka jingiabam khawai ia ka doh jong u. Hynrei kumba ka ju long bad ki khanatang (myth), ki khana ba la iathuh ia ki, ki don ki jaka bathikna bad ki briew jong kata ka kynhun bynriew ha kaba la kha ia ka, ki da ngeit ba ka da jia shisha.

Kawei kaba ki nonglum bad ki nongthoh jong ngi kim shym kdew ka long ba 'mynno' kane ka jingjia shaphang ka Dain Thlen ka la jia. Kumba lah ban sngewthuh kane ka khana ka la "iaid bun bun pateng bynriew—bad ym don mano mano ba lah ban ong naduh mynno kane ka jingiathuh khana ka la sdang." (P. G Gatphoh, Ki Khanatang, p. 1). Kumta ka por kam long kaba da jvlliew katta katta naduh ba la sdang iathuh khana shaphang jong ka. Lehse ia kane lah ban pynshisha haba ngi iohi ba ha ka khanatang la iathuh ba ha kata ka por ba la pynlong ia ka khawai doh thlen, u "dkhar" u la bam lut ploin ia ka bhah jong u. Imat ka por jong kum kata ka jingjia ha ka khana, ka dei haba u "dkhar" u la wan kiew sha ki lum ba shathie jong ka Ri Khasi bad u la don bha ka jingiadei bad u paid Hynniewtrep.

Hynrei kam pher namar ka jingphalang jingmut jong ngi ka long shaphang ka sain-pyrkhat u Hynniewtrep halor ka pap bad ka hok. Ha i jingsngew ba shi troh jong nga, nga sngew ba u briew ha ka jingpyrshang ban ieng rangbah jong u ha khmat U Blei ba ap jutang dngong. u iai lait shi iai iait ha ki 'liewlep ka jingpynshoi namar bunsien eh ka mon-briew ka tyllep ia ka mon-blei.

Ka long kaba shisha ba kitei ki khanatang ki sakhi ba u Hyndai jong ngi u la shem shaphang ka hok bad ka pap ba kumno kine ar ki aireng kawei ia kawei, kata, naduh basdang ka jaitbynriew ha tbian bad ter ter na kawei ka pateng sha kawei pat. Ha ka pyrthei u Hynniewtrep ka bor jong ka 'iaid-monla-jong' kaba bunsien eh ka ialam sha ka jingsniew ka la don ngut nget naduh ka juk u Sohpetbneng, ka kham paw kham shai ha ka juk u Diengiei bad ka tyngshain lep ha ka juk ka Lamet Latang. Ka thma jong kine ki artylli ki bor hapoh ka dohnud briew ka long kaba lynter taid. Kumta shipor haba u angnud ia kaba janai tam u briew u im shipor ha ka suk ka sain bad pahuh pahai hynrei ka mynsiem bishni pihuin bad beh sbai ka shim jaka biang ia ka suk ka sain, bad hangta ka imlang sahlang ka khongpong khongden bad shah syngit biang ha ka jingsniew. Kumta ka long bad ka pharshi jong ka Dain Thlen ha kaba u briew ha ka jingrhah spah u sdang thung bad mane syiem thymmai ha ka dohnud jong u ia uba la khot "U Thlen"! Ha kane ka jingiadei ka sngewtynnad ban shu sot kum ba shu ia pyrkhat lang ia kaei kaba u Rash M, Roy u kynthoh : "Ka bor jong u thlen kaba maia bad ym don ba tip Ka Ktien te ki ong "u thlen"....hynrei ym don ba iohi da la ki khmat ba u long uba kumno". (U Khasi Hyndai, p, 42).

U Thlen jong ka khanatang um shym la kut bad ka khana, wat lada u briew sa shisien pat u la ieng rangbah jwain, pynban 'i lyngkhot doh' i im ha ka dohnud briew, i san i beh bad longdoh longsnam haduh mynta mynne. U thlen, ka taro, ka shwar, ka bih ki dang iai im bad ioh jaka bha ha dohnud jong ngi iwei-pa-iwei wat lada mynta ngi la poisha ka juk jong ka jingpynshong nia bad ka juk ka thoh ka tar bad

ka jingshai. Kylli ia u kadiang u kamon lada u ngeit ne em ia u thlen ne u ksuid u khrei bad kumta phin sa ioh ia ka jubab katno 'em' bad katno 'hooid bad katno ruh 'lehse' !

Kumta, sngewbha ban ong, ba ka kolshor u Hynniewtrep ka kynthup ruh hapoh ki thapniang jong ka ia ka sain-pyrkhat shaphang u thlen !

V

Nalor ,ki khanatang kiba iathuh shaphang ka thymmei jong ka jingngeit niam bad shaphang ka sainpyrkhat halor, ka bok bad ka pap, ngi don ruh ki khanatang kiba phylla kiba iathuh shaphang ka jingsdang ki katto katne ki jait syiem ha kane ka ri Khasi bad Jaintia. La ju khot ia kita ki meikulong ba la kha la sei ia ka long syiem mansyiem jong ki hima da ki "syiemblei" lane ki "syiem-niam".

Mynno kine ki khanatang ki la sdang, kata ka long ka jingkylli kaba eh ban jubab namar ki nonglum bad nongthoh ia ki khana kim shym la kdew ei ei. Kaei kaba ngi lap ka long ba ki jingjia ki la jia ha ki por 'kulong kumah ne ha ki por hyndai.' Hynrei la kumno kumno, kumba ngi lah ban sngewthuh lyngba ka history sain-hima sima kitei ki khanatang ki la kha hadien ba u Khasi u la poi ha ka aiom ba u la sngew donkam ban don noh uwei u 'nongsynshar' u ban teh song ia ki shnong. ki shnat bad ki raid. Lyngba ka mon-lang, bad hadien ba la jied nongsynshar nongialam, la tang 'syiem' ia u bad la tang jait syiem ruh ia ka kpoh na kaba la kha ia u pateng la pateng. Hangne ngim dei ban sngewthuh bakla ba u syiem uba la jied, thung bad tang u dei u lah duh hynrei u long tang kum u syiem u "ban synshar ia ka it ka hima ryngkat bad ki bakhraw basan lane ki lyngdoh jong ka hima." Kumba lah ban ring nia nangne' ka jingpynlong syiem ia no iano ka long ka jingdawa ka kam khnang ban walam ia ka jingkhamsuk ha ka synshar ka khadar (political and administrative convenience). U R.M. Roy u kren pynshai halor kane haba u ong ba ka jingthung syiem jingbuh syiem kam ju don namar don

ki jait baheh bakhraw kiba long ki nongkit ia ki kam baroh. kumta ha ka dorbar pyllun ki la sngew dei ban thung noh da u syiem. Nangta, u ong, ba sdang ka wad lad ban shem jait syiem. (Ref. U Khasi Hyndai, pp. ii & iii).

Nalor ki kitei ki thiori jong ka jingsdang ka long syiem mansyiem ha ka ri jong ngi, don ruh kiwei pat ki khanatang kiba iathuh ia ka jingsdang jong ki katto katne ki jait syiem ha ka dur bamaia kiba u luk u lak u shim ba ki don ia ka snap-blei ha ka jingpynlong ia ki. Kine ki khana ki long kiei kiei kiba ktah jingmut ia ki jingpyrkhat khamtam ia kito kiba sngewthuh ba ka kam longsyiem mansyiem ka long ka kam u briew ym ka kam ki blei ! Kum ka jingkylli, bad haba shim kyllum lang ia ka thymmei longsyien ki hima baroh, hato ka sain-pyrthei u Khasi ka don mo ia ka ta ka 'hok tynrai kumba la pynkhamti ki blei' (divine origin) salonsar ? Lane, hato, ka thymmei ka longsyiem ka long kumjuh ha baroh ? Nga ieh ha kiwei ban ia pyni lem,

La kumno kumno ngi don ia ki khanatang ba iathuh ia ka jingphla ka thymmei longsyiem, bad kita ki long kum ka Li Dohkha. Ka tyllong jong ki Syiem Sutnga, ki Syiem Malngiang ka Hima Madur Maskut, ka Pah Syntiew ka tyllong jong ki Syiem Shyllong (Mylliem bad Khyrim) bad kiwei de.

Haba phai tohkit tang shaphang ka Li Dohkha bad ka Pah Syntiew, ka jingkylli ba mih ka long ba ki dei kiei kine ? Ki dei ki briew ba longdoh longsnam ne ki blei ki dken bamaia ? Ha ka jingiadei bad ka Li Dohkha, u P. G, Gatphoh u ong ba don kiba tharai ba u Woh Ryndi u la poikha bad kawei ka khynnah kynthei Hindu namar u long u nongkhaii uba leit barabor sha Sylhet. Kumta, ong u Gatphoh, ba u Ryndi u shu pynbna ia ka khubor ba ki briew kin ym sngew ei ei ba u poikha bad ka briew bym dei para jaid. (Peit, Ki Khanatang op. cit, p. 88). Ia ka Pahsyntiew pat la kdew ba ka dei '.ka khun u 'Lei Shyllong' ! U. H. O. Mawrie ruh u bynrap ba kane ka

Pahsyntiew ka dei ka "khun jong u Blei Shillong. La shim kumta ba ka Pahsyntiew kam don kmie lane kpa hynrei ka long kaba shu wan mih na ka jingthaw maian u Blei" (op cit., p. 188) Kaei ka jingktik jingmut hangne ka dei ki kyntien "jingthaw maian u Blei" ia kiba ngim lah ban sngewthuh bad buh ia ngi ha jingdum namar balei yn da donkam ba u Blei un da thaw kyrpang ia ka Pahsyntiew na ka bynta ka longsyiem mansyiem ka Hima Shyllong ! Don mo kano kano ka daw ba u Blei un da thaw khyllah kumne, bad kaei kein kata ka daw ?

Lehse ka khanatang shaphang ka Pahsyntiew ka dei ka jingthaw hi u briew ban pynkylla ia ka jingsdang ka longsyiem jong ka Hima Shillong sha ka jingmaian khnang bah buhrieh ia ka jingshisha. Bad kaei kata ka jingshisha kein haba kumta ? ki dei ki jingkylli kiba pun bad suh synri da ki jingpyrkhat ha ki 'riewpyrkhat.

Haba kren shaphang ka "jingmaian", u H. Lyngdoh u ong ba ka jingmih jong katto katne ki jait Syiem ka long kaba phylla kum ki puriskam kai. U pyrkhat ruh ba kane ka dei ka "jingleh khnang" ki longshuwa ban pyni ia ka jingmaian kumno kano kano ka jait ne ka kpoh ka kylla jait syiem. U ai nia ruh ba u Khasi u da shat da khein shuwa ban tang ia kano kano ka jait ne kpoh kaba u jied sha ka jait syiem, bad hadien u kynhoi jait syiem haba la mynjur ka Blei ka Nonghukum (Ka Niam Khasi, op. cit., p. 266)

Kumba ngi lah ban sngewthuh na kane, ba kata ka "jingleh khnang" ban sain khana kan phalang ia ka jingmaian kaba thew ia ka jingdon kti U Blei ha ka tang jaid syiem. Ka jingmaian ka thew khamtam eh ia ka jingmynjur U Blei lyngba ka shat ka khein Hynrei ka jingkylli ka mih ba kam long kumta ha ka jied bad tang jait syiem ha ki hima baroh ban da ioh jingmynjur ruh na ka Blei ka Nonghukum lyngba ka shat ka khein ?

Ngi la kdew shakhmat ba ka jied bad tang syiem ka dei ka kyrdan ba khatduh eh ha ka sain-hima u Khasi, bad la pynlong ia kane lyngba ka jingdawa jong ka

kam synshar khadar. Ha uno uno u syiem ba la jied bad tang la lynshet ruh ha u ia ki kamram bad jingkit-khlieh kiba u dei ban pyndep. Haba shu kdew ia kiwei ar ki kam, ka dei ka kamram u syiem ban pynthang pynring bad ia uno uno ne kano kano kiba iap na ka jait ne kur kaba la iap duh, bad u pynkhar thep shyieng ia ki kat kum ka niam ka ka rukom. Don ruh ka jingiohnong ia u syiem namar ka spah ka phew ne ka jaka puta jong ki baroh ka leit sha u. Dei u Syiem ruh uba pynleit ha ka knia ka khriam ia kano kano ka jingjia ba mih na ka shongsang ha kano kano ka jait ne kur khnang ba ka tyrut ka smer kan ym lah ban pynbyrsieh ia kata ka jait ne kur. Dei ma u (lane kata ka kpoh jong u kaba la tang jait syiem) uba bit eh namar ym don sang bad ym don byrsieh shuh ban shim ban buh ia ka spah ka phew ne jaka puta u sa-shwar, u sa-taro bad u sa-thlen. Ngi dei ban kynmaw bangne ba kine baroh ki dei kiba uno uno ne kano kano ka jait ka kur ki kyn-diah lai lum lai wah ioh kem ka byrsieh ka byrsang ha ka thymmei longiing longkur. Nalor kita, dei u Syiem uba bit eh ban bat ia ka nar ka bili, u saikhum saiteh, ka kuna ka kaid bad ia u tangon u lymban ha ka hima. Nalor kine dang don shuh kiwei kiwei de ki kamram kum kaba u syiem u dei ban pyndep ia kiba u Khasi u kiar ioh ba ka tyrut ka smer ka synshar ia ka iing ka sem jong u. Haba shu kren kyllum ngi iohi ba u syiem u kylla long kum u lang sait-pap.

Dei na kitei ki daw, lehse, kaba la pynlong ia u R.M. Roy ban ong ba u "jait baheh jait bakhraw um treh ban long Syiem" namar kum kita ki kam ki lah ban "leit lam sha la kur lane sha i:ng ki khun," bad dei na kitei ki daw ruh u jait bakhraw hyndai u "dem wad lad tang da kumno ban shem jait Syiem bad thung Syiem" (U Khasi Hyndai op, cit , p. iii).

Haba pynkut ia kane ka phang-kren, ka dei mo ba na kitei ki nongrim ba u Khasi hyndai ba ha ka "jing-wad syiem" jong u, u thaw ki khanatang ba la pynkup da jingmaian bad jingphylla (kiba don ruh ki snap-blei; lyngba ka Li Dohkha bad ka Pahsyntiew ?

LYNNONG — 5

Ka Kolshor Khasi bad ki Khana-parom

Ha ka jingthoh kaba la mih mynshuwa ba kane ka kot khubor, la pyrshang ban phiah kamram ha ka dur kaba iar shaphang kiei ki khanatang, kiei ki ki puriskam, kiei ki khana-parom bad kiei ki khana-pateng. Kan bha ban ym iabun ktien shuh shaphang kine ki jingbatai bad ban leit beit sha ka phangkren.

Ym dei tang ki khanatang ia kiba ngi la jied kum ki nuksa kiba kren shaphang ka thymmei ka Kolshor Khasi. Hynrei nalor jong ki ngi don ruh pleng ia ki khana-parom ba bun jait kiba phalang ruh ia ka kolshor ha kiba bun ki bynta jong ka.

Haba ngi kren shaphang ki khana-parom ngi shem ba u longshuwa jong ngi u khih bad ksaid ha ka lyngngoh, bad u kylli ialade balei ba kiei kiei ki long kum ba ki long, Dei kane ka balei ba la pynpluh ia ka dohnud jong u bad ban saindur ia ki khana khnang ban jubap ia ka 'balei'. Lehse ki khana kumba ngi shem ki long kiba lul lui ba i khunlung ha ka dur jong ki, pynban kine ki kylla long ki nati ha ka histori ka jingim u briew kiba sakhi ba u longshuwa jong ngi um dei u riewkhlaw riewdum bym don ka jabieng ba iar ne ka jingmut kaba sboh. Ha kiba bun ki khana-parom ngin shem ym tang ia kaei kaba ki phalang ia ka Kolshor u Hynniewtrep, hynrei ruh ki kylla long hateng hateng kum ka it khmih ia ka dohnud briew kaba rhem da ka jingangnud ia kaba janai tam wat lada yn iaid lyngba ia ki at ki them bad ka jingphaloh ki dew jong ka jingim. Kine ki khana-parom ki kren shaphang ka jingmaian ka long briew ne ka longblei, ki kren shaphang ka jingieit ne ka jingduh noh ia ka, ki kren shaphang ki jingialeh lada halor ka jingjop ne jingrem, ki kren shaphang ka longiing longsem, ki kren shaphang ka mariang bad ki jingthaw baim ba shong ha pneh jong ka, ki kren shaphang ki bor bamaian kiba i phylla bad kiba

lah ban pynkylla ia ka pyrthei ka mariang, ki kren shaphang ka niam ka rukom kiba ka kynhun bynriew ka bud rdin bad dang bat triang, ki kren shaphang ka mejramew ba ai buin ai thiang ne shaphang ka sahit badap da jingphylla. Shisha, ki kren shaphang bun kiei kiei kiba ktah ia ka jingim u briew bad ka jingiadei jong u bad kiwei pat. Kumta, ki khana-parom (kum ki khanatang) ki long sa kiwei pat ki nongmei nongpa ba don la ka dor ka rukom im batynrai u Khasi.

Ngi kmen ba ngi don bun ki kot ia kiba ki nongthoh jong ngi ki la lum bad thoh shaphang ki khana-parom ba har rukom, Nalor kine, ngi sngewthuh ruh ba ki khana bym lah niew ki dang im ha ka hamsaia ne ha shrah bad kiba ka por ka dawa ban lum bad kynshew ioh ba kin shu jah rngai noh lyngba ka por.

Na kiba bun ki khana-parom, ngin pyrshang jied tang ki kito kiba ka Ri ka tip bad iathuh khana bha, te kumta, ngin pruid jylli ia ka phang-kren tang halor kito ia kiba yn shem ha ki thup kum ki jong u Rabon Sing, H. Elias, P. G. Gatphoh bad R. M. Roy nalor kiwei kiwei de ki nongthoh jong ngi.

I

Ha kaba nyngkong duh, ngi lap ia ka khana-parom shaphang u "Kwai-tympew" kaba ia pynryngkap ruh bad ka shun bad u dumasla. Ka "bam kwai" ka dei kawei na ki jinglong-tynrai ka jingim jong ngi haduh mynta mynne. Ia kane ka rukom "bam kwai" jong ngi la ju peit shin bad peit lyngngoh ne peit ithamula da u nongwei nongar khamtam eh da u mynder-ri. Lehse u lah ban pyrkhat ba haba ngi iashong bad bam kwai ngi lah ban long kum ki briew ba dang sahdien, pynban wat lada ngi tip kumta ruh, ngim lehrain hynrei da kaba sarong ngi bam la ka bam ia u kwai bad tyrwa sngewbha ia uta u mynder ruh !

Kaba sngewtynnat ba haba ngi phai sha ka khana, ngi shem ka bam kwai ka don la ka sain-pyrkhat kaba ktik jingmut katta katta. Kaba nyngkong, ngim tip

naduh mynno ka sdang kane ka 'bam kwai' hapdeng ka jaitbynriew jong ngi kaba kylla long ka rukom ba pher hi bak-ly-bak na kiwei pat ki kynhun bynriew kiba para ba iabam kwai lang. Ba ar pat, ngi da don la u "shang-kwai" bad ngi da iasong bad iabam kwai lyngba jong u. Ba lai, balei ngi da don ia ki lai jait ha ka bam kwai, kata u kwai, u tympew bad ka shun, bad haduh mynta mynne ym pat shym la pyniakhlad lok ia ki ? Khadduh, mynno bad nangno sdang ka jingmlien (khamtam eh ha ka liang ki kynthei) bam dumasla kaba ha ka jingshisha ym ban ktha bad nguid kum ia u kwai, tympew bad shun, hynrei ban shu tynsat ne tyngkhap hapoh shyntur Hato dei ka jingmlien ba ngi ioh na kiwei pat ne uba ngi sdang hi ma ngi ? Ngi dap da ki jingkylli, hynrei kaba phylla ka long ba ym pat don ka jingmaham ba ka bam kwai bad duma ka long ka jingma ia ka koit ka khiah. Bad kaba kham phylla shuh shuh ka long pat ba u tympew, ka shun bad u dumasla ki long ki dawai bah ha kaba tah ia ki jingmong ba bun rukom !

Ha ka khana "Shaphang u Kwai u Tympew" u Rabon Singh u kdew shaphang uta u riewspah u riewbha bad uba duk bad ka jingiaieit lok hapdeng jong ki. Khlem da bun ktien shuh shaphang ka khana, u riewspah bad uba duk ryngkat bad ka tnga jong u ki la pyniap iala-de namar ka daw jong ka don ka em. Lada ka khana kan kut tang hangne, ka jingiapynpher kynhun ha ka liang ka ioh ka kot (economic disparity) kan jin da la sdang naduh mynnor bad kylla diengbah mynta. Hynrei ka khanaparom lyngba u Rabon Singh ka pyndam ia kum kata ka jingsngew bad jingpyrkhat. Khnang ban ai rong itynnat shuh shuh ia ka khana, utei u nongthoh u wallam ia ka bor bamaian ha ka dur U Trai Nongthaw U bym sngewbha ia kane ka jingjia bad U bym banse ban tuklar ia ki kam briew khnang ban bha ban miat ka imlang sahlang Kumta ha ka jingstad bad jingiohi jngai jong U. U la 'pynlong' ia u kwai, tympew bad ka shun khnang ba kine kin long kum u kynja ksiang ban tehsong hapdeng kiba don ba em bad u duk u rangli shityllup ka Ri, La jubab ia ka balei ba ngi bam kwai, pynban ka don ka jingshong nia ba sngew phylla, bad ba ka iabam

kwai ka kylla long kawei na ki bynta ka kolshor jong ka jaitbynriew jong ngi haduh mynta mynne. Ka shangkwai ka im napdeng uba don ba em ne u duk u suk bad ka kylla long u kynjri ba tehsong hapdeng kine ki ar mamla.

II

Kawei na ki khana-parom kiba u khun u ksiew u Hynniewtrep u tip bha ka dei shaphang u Sier Lapalang. Don shibun ki daw balei ba baroh ki sngewtynnad bad ieit ia kane ka khana-parom. Lehse ka lah ban long ba ka khana ka don bun kiei kiei ki jinglong kiba iasnoh bad ka jinglong briew bad kiba ngi iashem iakynduh man ka por ha ka jingim briew. Imat ka lah ban long ba u Sier Lapalang u phalang ia ka 'jingtam sneng' ia la ka kmie bad ba u soh ba u kheit u kylla long uba kthang tam ym tang ia u hynrei ia ka kmie kaba la pun la kha bad ieit thep mynsiem ia u. Imat don kiba sngew kumba sngew u P.G. Gatphoh ba u Lapalang u phalang ia ka jinglaitluid ne shaphang ka mynsiem shynrang ban thom ia u thieb u jur long ka jingim khnang ban kot sha ka nam ka burom ka jingim wat lada dei ban duh noh la ka jingim hapdeng ka jingialeh, ne ba ki khanatang ka kdew ba dei ka Sier Kmie kaba 'hikai' ia u khun u Hynniewtrep kumno ban nang ban 'rwaiiam' haba duh noh ia kino kino kiba ngi ieit thep mynsiem. Lane, ba kane ka khana-parom ka pynrem ia ka jinglehbein ki laiphew mrad bad pynksan ia u ne ka ksew, bad kaba kylla long ka daw bah jong ka ksaw ka kpong hapdeng u Hynniewtrep.

Haba ngi phai nyngkong sha ka jingiam ka Sier, ngin shem ba u Morkha Joseph u la pruid dur bha ha ka poim jong u halor kata ka iam pangnud paitnud lyngba ki kyntien poitri kiba pynmyllung ia ka jingsngew ka dohnud briew. U Rabon Singh pat u da pynshad tawiar la ka khana tang "shaphang ka Sier" bad u da pynkut ruh da ka jingiam sangsot ka kmie da ki lain ba sngew kum ka phawar iam briew. Utei u nongthoh u pynkut ia ka khana da kaba kdew ba

dei kane ka jingiam ka kmie kaba la hikai ia u khun Khasi ban tip kumno ban iam-kren ne iam-kynnoh ryngkat bad ki kyntien ba sngew myllung haba iap briew. U H· Elias pat u la kham pynshai shuh shuh nalor kaei ba u Rabon Singh u kdew da kaba u pyrkhat ba dei kane ka jingiam ka kmie-sier kaba la pynlong ia u hyndai ban shoh jingmut namar kaei ka shem-pap ba shem ka Sier ka long kum ba ia ha lade shimet. U pynkut da kaba ong ba haba iam-briew ki nongiam ki da pynpaw la jingsngew bad ktah ia ki nongsngap lyngba ki kyntien jali jaum ryngkat bad ka sur myllung kumba "leh ka Sier hyndai"

La kumno kumno, kane ka khana-parom ka phalang sha ka Kolshor Khasi namar haduh mynta mynne, ngi dang shem ia kane ka rukom iambriew ha ki katto katne ki thain jong ka ri jong ngi. Nalor kata, namar kat kum ka khana, ka jingsdang ka mih na ka kmie kumta ka jingiam briew ka mih tang na ka shyntur ki kynthei briew khamtam eh ki kmie kiba la kham iaw ka rta.

Nalor kane haneng, ha kane ka khana-parom la phalang sa ia kawei ka bynta jong ka Kolshor Khasi bad kata ka dei ka Ksaw ka Kpong. Ka jingsdang jong ka jingpynieng ia ka Ksaw ka Kpong kaba long kawei na ki jinglehniam lehrukom u Hynniewtrep, ka long na kata ka khanatang shaphang ka Iew Luri Lura jong u laiphew mrad laiphew mreng. Shikyntien, nga shem ba haduh mynta ym pat don ba plaid ia ki jingmut jong ki kyntien "luri lura", bad nga ieh ia kane ha kiwei pat ban ia batai lem.

Ka pdeng jong kane ka khana parom ka dei ka "tungtoh ne ka tungrymbai" kaba long ka daw jong ka kylla-nusib ne kylla-bok jong u Sier kaba mut u laiphew mrad bad kaba pynkylla pat sha ka ieng rasong u ksew (ne ka ksew) kaba mut pat ia u laiphew byndiew. Lyngba ka Luri Lura ngi iohi kumno ba ki laiphew mrad da ka jingsngew sarong kim shym la khein snep ia ka jingkyrpad u ksew (ne ka ksew) ba ki wan die ia ka jingbam kaba ka pyrkhat ka long kaba bang tam.

Ka jingleh ba ibein ia kata ka tungtoh bad ka jingshah pynrem jong u ha ka dorbar ki laipnew mrad, ka la pynlong ba un phet iamrem sha ka tyngkong u bynriew, bad ba nangta ryngkat bad u kin sa wad ia ka kput bad pynkhie ia ka ksaw ka kpong. Kumba ngi tip baroh kane ka la urlong shisha namar u bynriew da ka jingbuddien bad jingthwet ki sewbeh sewshiang lyngba ki syrwet mrad, u la lah ban pynkhyllem bad wallam ia ka kput ba bud ryngkhi ia ki laiphew doh naduh ki por ka Luri Lura haduh mynta mynne.

Haba ngi phai sha ka jingpynshong nia pat, ka khana-parom ka sakhi ba u Khasi um ju leh pathar bad pynduh ia ki jingim ba ia im lang ha ka meiramew khlem ka nia ka jutang bad khlem da pynleit shuwa ha ka niam ka rukom bad da ka jingmynjur u Trai Nongbuh Nongthaw. Lyngba ka Luri Lura kaba kylla long kum ka dak ka jingiuhroit ia ki kup knup kup trap, u Khasi u pynshet la ka nia ka jutang bad hadien ba u la iaid bad pyndep ia ki lynti ba u sngew dei leh, nangta u sa pynieng ia ka ksaw ka kpong.

Khadduh, kumno re kumno, ym sngew lah ban shu iaid lait ia kawei ka bynta ba kongsan jong ka khana-parom, bad kata ka dei ka tungtoh. Balei ba u hyndai u da jied da ka tungtoh ba yn die ha iew luri lura ? Balei ba ki laiphew mrad pat ki iabynrap lang baroh baroh ba u ksew u wan die ia ka 'jakhlia' (eit) kaba la pynsngewsih pynsngew bitar ia paid iew baroh ? Ban ioh ia ki jubab ka long shisha kaba eh, bad haduh mynta ym pat don ba la tuklar shaphang kane ka mat kaba ha nga hi nga shem ka long u klongsnam jong ka Luri Lura !

Kum ban shu pashat jingmut lada ka dei ne ka lait, ka tungtoh ne ka tungrymbai ka dei ka jingbam kaba u paid Hynniewtrep shityllup u bang eh ban bam, Kham iar eh ban lap ia uno uno ne kano kano ki ban ong ba kim ju bam ne kim bang ia ka tungrymbai. Ka jingsma kaba mih na ka tungrymbai hadien ba la pdem bad shet bha ka pynum ia u

ryndang bad pynthngan ia ka kpoh. Ha pyrshah ia kane pat, ia kiwei ki jaitbynriew ne ki khyllah jait ka jingsma ka tungrymbai ka lah ban long kaba pynsngewsih kumba ka la pynlong ia ki laiphew mrad ha Luri Lura. Haba kumta, hato ym dei ba ka jingiuh roit ia ka tungrymbai bad ban kynnoh ba ka dei ka jakhlia kam long kaba ktah ia ka jingsngew briew bad ba ka dei ruh ka daw bah ia ka ksew bad u khun bynriew ban wad ia ka kput ba don la ka nia ka jutang ? Kane ka long tang ban shu ktik jingmut khnang ban ia pyrkhat lang.

Kawei pat ka khana-parom kaba u khun u Hynniewtrep u sngewtynnad eh ban sngap bad kaba kynoi ia ki sur-myllung ka shadem jong u ka la dei shaphang u Manik Raitong Kane ka khana ym tang ba ka ktik ia ki sur-bajem bad ki sur-'sai-syiang ha uba bun balang, hynrei ka la kyrsiew ia ka bor sap-thoh ki nongthoh jong ngi ban pynwandur lyngba ki shympriah kti batbit jong ki sha ka poetry, ka drama bad wat sha ka jingring dur ha ki phlim ruh. Balei kane ka khana-parom ka bat hi triang bad dambit ha ka dohnud briew lyngba ka por wat haba shisien pyrkhat ka kren ia ka klim ka ngat kaba ki briew ki dei ban kiar lai lum lai wah ? Haba ka long kumta, bad ha ba ngi sngewtynnad pat ia ka kam long ba ngi pynshlur bad pynksan ia ka kam ba la jia kaba pynlong ban iapait khiew ja khiew jyntah ha iing ha sem ? Ne, ka don pat ia kiwei ki jinglong kiba pynkhie dew ia ka dohnud ia kiba ngi lah ban pyniadei teng teng bad ka jingim ba long tlot jong ngi ? Hato, shuh shuh, dei pat ka jinglong raitoi raitong u Manik bad ha ka jinglong marwei u shem jingieit barieh ha ka Lieng Makaw kaba ka ruh ka shem ialade ha ka jinglong marwei bad kynjah ? Namar ngi baroh kum ki briew ngi iai kyndeh da ka jingieit kaba bunsien ngi wad bad shem bad teng teng ngi duh noh da ka jingkthang, te na kata ka daw kam lah ban long ba kane ka khana-parom ka pynmyllung ia ka dohnud jong ngi ?

Ha ki jingthoh bamynshwa, nga la kdew lyngkot shaphang ka jingkit jingmut kane ka khana-parom

hynrei ym shym la pynwandur bha kumno ba ka phalang ruh ia ka kolshor Khasi. Te kumta kan bha ba ngi kdat noh na ka jingtuklar shaphang ka bynta ka klim bad jingieit ba lah ban shem ha ka khana hynrei ban poi beit sha kaei kaba ngi kwah ban iathir iathain.

Na ki thup-khana ba la mih pyrthei ngin kdew tang ia kaei ba la thoh da u Rabon Singh bad u P.G. Gatphoh. U Rabon Singh kumba ngi shem ha ki khana jong u baroh u long u bym ju bun ktien hynrei u ai tang ia ki mat ki pung ym kum u H. Elias bad P.G. Gatphoh kiba don ia ka sap-thoh ban suit rong ksiar rong rupa ia ki khana jong ki. Kumta ngin shem ba katei ka khana ka kham jrong bad kham bun jnit bun jnat lyngba u P.G. Gatphoh.

Kaei ka bynta jong ka "Sharati" ba ka don ha ka khana-parom ? Hato, ka shim ia ka bynta ba ka jrong duh ne hapdeng ne ba hapoh duh ? Kane lehse ka lah ban long kat kum ka jingjied jong ngi ban ba ia kaei kaba ngi angnud ban pynphalang. Hynrei lada ngi kren shaphang ka kolshor, ka Sharati ka kah syrngiew lut ia kiwei pat bad ka kbring kum ka sur jadu aiu-re ba ngin mad ia ka put ka tem (music) bad ki bor jong ka.

Kaei ka bor jong ka Sharati, kaba ieng kum ka bynta ka put ka tem Khasi, ha ka khana-parom ? Ha kane ka bynta, la iathuh ba u Manik ha ka por mynmiet hadien ba u la sum la sleh, u shim ia ka sharati kaba long kum ka paralok bajan tam jong u, bad put ia ka haduh ban da kynih u 'iar nyngkong. Nangne ngi lah ban sngewthuh ba ka Sharati kam dei tang ka kynja atiar ba pynmih sur, hynrei ka jingthaw ba don jingim lada nang ban pyrsad mynsiem ha ka. Ki sur myllung ba mih na ka ki la rah ia u Manik sha kawei pat ka pyrthei bad de, hangta ba u klet lut khoit ia ka jinglong mar wei bad jinglong khun swet jong u ha sla khyndew. Ngi lah ban mutdur ba ki sur bamih na ka sharati ki long ki sur shoh mynsiem, ki sur angnud, ki sur pangnud bad ki sur baktik ia ki syrtap jingsngew bahor hor jong ngi. U Rabon Sing u iathuh ba u Manik u

long u briew uba "stad shibun ban put sharati" bad u nang bha ban put ia ki kynja sur iam briew bad ki sur isynei. Dei kane ka 'jingstad' put sharati jong u kaba la pynlong ia ka Lieng Makaw ban mih na iing por mynmiet ban leit wad ia uei uta uba put sngewthiang katta katta. Dei ki sur ka Sharati kiba la khring, la khroh, la pah ia Mahadei kiba la kylla long kum ki bor jadu ban klet ialade khlem pat da la iohi da la ki khmat ia u nongput. Dei ruh ka Sharati kaba kylla long ka atiar ne u ksiang kaba la pyniabyrshem ia ki bad tehsong ia ki dohnud ba kyndeh bad nangta kiba la hap ha ka klim ka ngat. Iano mo yn kynnoh ? Kumba la ong mynshwa—ia u Manik, ne ia ka Mahadei ne ia ka Sharati?

Haba ka parom ka kren shaphang ka kolshor Khasi, ka kren lyngba ka Sharati kaba long ka bynta bakongsan ha ka put ka tem u Hynniewtrep bad kaba dang im dang kren briew haduh mynta mynne. Wat lada la pyndonkam ia ka Sharati ha ki khep kum ka iapbriew bad ha ki kam sngewsih sngewblaw, pynban ka kylla long ruh ka nongpynshit bad nongai mynsiem ha ka shad ka kmen u Hynniewtrep shityllup Ngi tharai ba lada shim noh ia ka Sharati na ki rong ki taw bad ki shad lehniam lehrukom, ngim artatien ba kata kaei kaei kan long kaba dkoh bad kaba suda.

Khadduh haba ngi pyrkhat bha, bunsien eh haba ngi kren shaphang kane ka khana-parom, ngi iohi dur tang ia u Manik Raitong bad ngi um mynsiem haba u la shah rai thang im kum u nongkam bymman. Ngi noh mynsiem ruh ia ka Lieng Makaw kaba na ka daw ka jingieit ia u Manik, ka la kloi ban noh lang ha ka ding bad iap ryngkat bad uba ieit jong ka. Hynrei kine arngut ki iap bad ki pynsah kynmaw ialade da ka jingiap mon-lade ba khlem babe ne sahnud ia la jingim. Hynrei ka Sharati pat, ka kut lang bad ka khana ?

Ha ka jingiadei bad ka Sharati, u Rabon Singh u ihu ong ba u Manik shuwa ba un noh ha ding, u iaid tawiar lài sien ia ka jingthang bad nangta u sieh ia ka sharati ba khyndew da khongpong, Ha ki kti u P.G. Gatphoh pat, la kham suit rong ia kane ka bynta ha ka-

ba u ong ba hadien ba u Manik u la tawiar lai sien ia ka jingthang, u la "padat lai wat ia ka sharati na shiliang sha shiliang" bad sa sieh ia ka da khongpong harud jingthang. Kane lehse ka pynpaw ia kawei ka tukom lehniam u Khasi ha kaba ki pyndonkam ia u 'Iar Padat ha ka thang-iap.

La kumno kumno, ka dak ka shin ka paw ba lyngba kata ka jingleh u Manik shuwa ba un noh ha ka ding ka long kum ba la tang ia ka Sharati ba kan iai im junom ha ka pyrthei jong ka kolshor Khasi ! Ka jingdon jong ki "shken khongpong" kumba ia tip baroh ha ki katto katne ki thain jong ka Ri ki long kum ka sakhi ba ka Sharati kam shym la iap noh bad ka khana hynrei kaba dang snoh rdin bad ka jingim tynrai u paid Hynniewtrep shityllup.

... .

IV

Lada ka thoh ka tar, ka ktien ka thylliej lane kino kino ki snap ka literashor kiba la im shwa ban wan ka thoh ka tar ki long ka bynta jong ka kolshor te kumta ngi don ia kawei ka khana-parom kaba u Hynniewtrep u tip shityllup, bad kata ka dei shaphang "Balei u Khasi um don ia ka jong ka jingthoh jingtar" kaba mut ithat ia ki dak - thoh ki ban long kiba kyrpang jong ka jaitbynriew.

Kumba iatip baroh bad kumba la iathuh ka khana, dei u Blei ha kaba nyngkong Uba la ai ia kata ka 'jingthoh jingtar' hapdeng u Hynniewtrep bad u Dkhar khnang ba kin hikai ia la ki jong ki jong ki kynhun. bynriew. Kumba ka khana ka iathuh shuh, hadien ba kine ki la ioh ia ka 'jingthoh' ban leit phai sha la ri la shnong, ki la hap klan ia ka wah ba la shlei umsaw. U Dkhar u la jngi sha shiliang um. U Khasi pat u la shu dait ha bniat bad ha shiteng wah u la kum nguid noh ia ka jingthoh sha kpoh bad leit suda sha la ling.

Kumba ka lah ban long bad kiwei kiwei ki khana babun jait ki jong ngi, kane ka khana-parom ruh ka lah ban long kawei pat ka khana-jubab balei ba u Khasi um don jingthoh jingtar la ka jong? Wat lada ngi shem ba don bun kum kita ki khana-jubab kumba kane ruh ka lah ban long, pynban u Hyndai jong ngi u don hi la ka bor pyrkhat bad ha kiba bun ki khep um ju ong ba um tip ne ba u thap shalyngmat ha ka umdum. Ka pyni shisha ia ka jingproh jabieng jong u ban sain-dur ia ki khana ba har rukom kiba hateng ki i sammut hynrei pat kiba phalang pat ia ka rukom pyrkhat ba iadei bad la ka tynrai jingim la jong.

Haba bishar bha ia kane ka khana-parom ngi iohi, kumba long ka Dain Thlen, ba la kdew ia ka kyntien "dkhar" uba kylla long kum u noongmih khmat ka jaitbynriew khyllah jait. Haba kumta bad haba ngi thew ia ka por ba la sain-dur ia kane ka khana ngin shem ba kam long kaba jylliew ha ka histori jong ka. Ka sdang, lehse, haba u Hynniewtrep u la don ka jingiadei bad u bar-ri lada ha ka ioh ka kot, ka kamai kajih, ka shongkha shongman bad ka bishar ka khadar ha ka sain hima sima jong u. Imat ha ki jingiatakhuh ba kum kine ba u kylli ia lade balei ba um don jingthoh jingtar kumba ma ki ki don! Kumba nga la ju ong, nga shu shat jingmut biang ha kiwei ban iapyrkhat lem Nangta haba ki kdew ia ka kyntien "dkhar" nga dum buit hi tiaw namar nga sah dum ban ong ka mut aiu bad jubab kaei ka tynrai-pyrkhat jong ka. Kumno re kumno ka kum shat jingmut ba hato lehse ka wan na ka kyntien "khar" kaba mut ia ka "kem bikar" ne "tam" ne "kurup" ha ka jingiadei bad ka poikha poiman u rang Hynniewtrep bad ki 'thei rithor (mynder-ri) ha ki por mynshwa? Nga ieh ia kum kane ka shat-jingmut ha kito ki riewwad riewthud ba iasnoh bad ka jingstad ba iadei bad ki tynrai jong ki kyntien (etymologists).

Katei ka khana-parom kam kut tang ha ka khana bang ja ne khana pynbiria namar ka pynpyrkhat ia ki longdien ba ka dei ban don ei ei ha lyndet jong ka kaba kham jylliew. Kumta ka "jingnguid" noh ia ka

jingthoh shapoh "kpoh" ka dei ban kit jingmut ei ei. Ha ka jingtip ba salonsar ka kyntien nguid ka mut beit ia ka bam ka dih. Hynrei ngi pyndonkam ruh ia kane ka kyntien haba ngi kylli "u lah ban nguid ia kato kaba nga ong ?" Kaba lah ban mut la u la pdiang ne sngewthuh ha la marwei ? Kine ki nongmuna bad lehse kum sa kane "ngam lah ban nguid kum ia kata ka nia" ki lah ban long kiba ngi pyndonkam shen ha ka jingiakren jong ngi. Hynrei ki pyrkhat pat ia ngi ioh ngi bakla. Nangta haba ngi kren shaphang ka "nguid" ka mut bunsien ka iadei bad ka "kpoh." U Khasi naduh dang kynthong ka pyrthei bad dang kyndeng ka bneng (kumba mano-re-ba ong) um dei ka jaitbynriew kaba ju iap thngan. U tip kumno ban bam khnang ba un khlain un shait. Hangne ym shym mut ba u im ban bam kyrhai hynrei bad un bam ban im. Lada ka met ka phad ka "im," ka jingmut jingpyrkhat ka im ka trei kum bad imat u sngewthuh (kumba shu pynbakla khyndiat ia ka jingong) ba ka kpoh kaba thylli ka dei ka kynwo ne ka shlem jong ka jingsniew ka dohnud baroh !

Kaba ar pat, haba ngi kdew shaphang ka kpoh ngin iohi ba kane ka kyntien ka kit shibun ki jingmut nalor kaba ngi ong "kdang ka kpoh, thngan ka kpoh, pang ne suh ka kpoh" bad ter ter. Ka kpoh ka thew ruh ia ka iing ka sem kaba kylla long ka jait bad kur. Haba ong da kumwei pat, ka kpoh ka thew ruh ia ka kam khein jait khein kur ha ka jaitbynriew jong ngi lada ka long ia kano kano ka jait ne kur ne wat ia ka long-lyngdoh long-sviem ruh. Kumba shu ai nuksa ngi ju ong uta ne kata ki kha ne ki mih na kata kata ka kpoh—uta ne kata ki hiar pateng na kata kata ka kpoh Nangta haba ngi pynkynmaw biang ia u Sohpetbneng uba ngi la thoh mynshwa, u "sohpet" u mut ruh ia ka kpoh kaba thew ruh ia ka jaka ha kaba la pun, la bsa la btlah da ka kmie haduh khyndai shiphew bnai pura. Nangta shuh shuh, kum ban shu ai nuksa sa kawei, ngi ju ong ia uno uno u briew ba sian, bashalak, banep bad baproh jingmut ba uba tynnian ne dap shikpoh ka buit. Ngam ju iohsngew ba ngin ong kum ia uta u briew ba u dap shikhlieh, ne shidohnud ka buit !

Kumta ngi lah ban ring nia nangne ba haba u Khasi u la nguid noh ia ka kot ne jingthoh sha ka kpoh, ka thew ba ym dei eh ba ki dak-thoh ba la saindur da ki dohl'eh ki la wanrah ia ka "jingstad" sha ka Ri jong ngi Shwa ia kata ka aiom, u Hyndai u la don lupa ia ka jingshem phang kaba la mih na la ka tynrai la jong. Lada u la nguid noh ia ka kot sha kpoh, ka pharshi ka thew ba ka jingtip jingshemphang ka la long doh long snam ha u naduh basdang ka por hi. Kata ka jinglong-doh longsnam ka paw shabar lyngba bun ki jinglong bajanai baithiang kiba kylla long ki jinglong tynrai u Khasi. Kum kita ki paw mynta ha ka litereshor kum ki phawar, ki khanatang, ki khana-parom, ki 'tien tymmen, ki kyrteng lum kyrteng wah ne ki kyrteng syntiew kiba har rukom bad kiba kit ia ki jingmut bajylliew bad teng teng kiba pynshaiong ia ka jingmut jong ngi. Kine baroh ki kylla long kum ki nongmei nongpa kiba la hiar pateng la pateng lyngba ki kyntien ka shyntur tad haduh ba ngi la ioh ia ki dak-thoh bad buh ia ki ha ki jingthoh.

Wat lada u Hyndai jong ngi um don jingthoh jingtar pynban u don shikpoh ka jingstad jingshemphang ia kaba u la nguid ha lade bad longdoh longsnam ha ka longrynieng jong u.



LYNNONG — 6

Uei U "Sohpetbneng"

Baroh ha ka jaitbynriew jong ngi, ngi tip bha shaphang ka khanatang (myth) jong u "Sohpetbneng". Kum ka jaitbynriew ba kyrpang ngi sngew sarong ba ngi don kum kane ka khanatang kaba la hiar pateng la pateng lyngba ka ktien kren (by word of mouth) bad kaba la kylla long ka nongmei nongpa naduh shwa ban wan ka thoh ka tar (oral tradition). Nangta haba la wan ka thoh ka tar, la iathuh khana kham pynbha shuh ia kane kajuh ka khanatang lyngba ki shympriah kti ba tbit jong ki nongthoh jong ngi. Halor ka jingthoh jong ki, la sngewthuh baroh ba uta u "sohpetbneng" u long kata ka "jingkieng ksiar" kaba lyngba jong ka la wan hiar uta u Hynniewtrep Hynniewskum, kata kumba la ai bor da ka Dorbar Blei kaba nyngkong duh ban wan long kynrad halor ka Ramew lyngba ka jingkyrpad jong ka. Haba shu kren lyngkot, dei na kine ki Hynniewtrep ba la roi parum pareh bad iar u tnum u tyndai jong u longdien ba kynta ha kane ka Ri jong ngi. Hangne ngim ym tuklar shaphang uei uta u "Hynniew" ha tbian bad uei uta u "Khyndai" hajrong namar ka long shabar kane ka jingthoh bad ia ka mynta hi nga ieh ha kiwei pat ban ia batai lem.

La kumno kumno, ka khanatang jong u "Sohpetbneng" kumba ngi latip baroh, ka pynsuk shibun eh ia ngi ban ai jubab ia ka 'nongrim' ba nangno bad kumno sdang ka jaitbynriew ba kyrpang jong ngi. Kumba kiwei ki kynhun bynriew ki sngew sarong ba ki don la ki thymmei khana la ka jong ka jingsdang ka jaitbynriew jong ki, te ngi ruh kumta ngi don la ka thymmei khana kumno ngi la wan long briew sha ka pyrthei (creation myth) kaba la sdang na ka jinglong ba kynja blei (divine origin).

Ha ka jinglap jong nga, bun na ki nongthoh jong ngi kim pat la plaid ne thir bad thain bha ia ka thymmei

ka sain-pyrkhat jong u "Sohpetbneng". Lada ki la thoh ei ei, bad da kaba burom eh ia ki, ka long tang ban shu siat khnam thab-sner ia ka sohpdung.

Ka mut'aiu "Sohpetbneng"? Kane ka dei ka jingkylli kaba la wan shoh ha ka jingmut jong nga lada ka dei lyngba ka jingkylli ia lade shimet ne ka jingshah kylli na ki samla pule kiba nga la hikai ha ka jingiadei bad ka sain-pyrkhat u Khasi (Khasi thought and philosophy) halor kane ka phang

Ha ki jingthoh la ju shem ba la thoh "Sohpetbneng" kum kawei ka kyntien. Hynrei ban kham iashai to ngin pyniakhlad ia kane ka kyntien kumne — "sohpet" bad "bneng" bad nangta ban thir ia ki jingmut la ka jong ka jong bad pyrshang ban pyniasnohlang ia ki mlun kawei.

Nyngkong duh to ngin iakylli uei uta u "sohpet"? La ym bakla u babun balang un pyrkhat beit ia uto u dak-jingmong (scar) ha ka kpoh, uba ki ong ha ka phareng u navel. Hynrei kat kum ka jingpyrkhat jong nga, u 'sohpet' u dei u 'ksai jong u sohpet' uba ha ka phareng ki khot u umbilical chord. Kumba nga sngewthuh, dei lyngba une u 'ksai' uba la kylla long u 'kyrwoh jingim' (life line) hapdeng ka kmie bad i khunlung iba ka pun, ka pynbeh pynsan hapoh ka kpoh jong ka. Dei ha kata ka por jong ka jingpun, kaba long ruh ka jingsumar sukher bakyrpang kaba lah ban shim por haduh khyndai ne shiphew bnai pura, ba ita i khunlung iba ka kmie ka pun, ka pynbeh pynsan hapoh ka kpoh jong ka. Dei ha kata ka por ruh ba ita i khunlung i im, i khih i ksaid, i heh i san bad 'im' ha ka jingim kaba shisur ba shida bahok, bad kumba shu ong noh, ka jingim kaba kynja bneng hi.

Haba pynphalang jingmut na kane haneng, ita i khunlung i kylla long kum uta u 'Hynniewtrep' haba u dang im ka jingim kaba u dang jan bad u Blei hi. Kumba shu ong noh, ma u, u dang long u khunlung hapoh ka 'kpoh' jong u Blei Uba ai ka jingim kaba

bha tam bad kaba janai tam. Dei hangne ba u dang iakren ia syllok bad ia sngewthuh bad u Blei. Dei ha kane ka por ba u Blei u long u Nongsumar sukher uba janai tam bad dei hangne hapoh ka jylli jong ka 'kpoh' jong u Blei ba u Hynniewtrep u im ha kata ka 'juk' jong ka aiom ksiar banyngkong duh.

Haba pynphalang ia kane ka khanatang sha ka jingiadei bad ka longbriew man briew lane sha ka jingsngewthuh briew nga shem ba u Hyndai u ai ia ngi ia ka sain-pyrkhat kaba jylliew katta katta bad u ieh ha ngi ban iaplaid iatyrko ia kane ba ki liang baroh.

Hadien ka jingpuson kaba la slem bha, nga tyrwa jingmut kumne halor ka sain-pyrkhat shaphang u "Sohpetbneng". Nyngkong nga iohi ba u "Hynniewtrep" u shem ia ka aiom ksiar banyngkong tam hapoh ka "kpoh" jong u Blei Dei hangne ba U Blei u kylla long "Ka Blei" kumba ngi ju ong ka "Blei iing", ka "Blei longspah", bad ter ter. Ha ka jingshisha ha ka sain-pyrkhat u Hynniewtrep ym ju la batai ne kdew ba u Blei u dei shynrang ne kynthei. Kumta ka jingthoh lada "U" ne "Ka" ka lah ban ialam bakla ia ka jingmut jong ngi. Nga ieh ia kane ha kito ki riewstad kiba plaid ia kane ka phang ha ka tnat-pule ba ki khot ka linguistics lane ha kiwei pat ki riew shemphang jong ka pyrkhat Khasi.

Haba ngi phai biang sha kaei kaba ngi la kdew haneng, kata shaphang uta u 'sai sohpet bad u Blei, ngi lah ban pynphalang jingmut sha ka kmie bad i khunlung iba ka pun, ka ai mynsiem, ka bsa aa btiah bad ka sumar sukher hapoh la ka kpoh haduh khyndai shiphew bnai pura Dei nangne ba ita i khunlung i im kum ha ka pyrthei bakynja bneng hi. Dei hangne ruh ba ka kmie ka shim ia ka dak (image ne symbol) jong ka kyne ja 'blei' bad ita i khunlung pat i shim ia ka dak jong u 'hynniewtrep' ba im ha ka jingim bakynja bneng (divine existence). Ynda la pol ka por ka ia kaba la biang pura, la kha ia i khunlung sha ka pyrthei. Dei hangne ba i la dei ban pyrsad mynsiem thymmai, ia bam ia

dih thymmai bad (kum ban shu ong noh) ban pyrshang ban ieng ha la ki jong ki kjat. Dei ha kane ka por ba la dkut u 'sai-sohpet, kata, kum ban shu phalang jingmut sha ka jingiasnoh ba kynja bneng (divine link) haodeng ka kmie bad i khunlung Kane ka long kumjuh kumba uta u 'hynniew trep' u la wan nyngkong duh na 'kpoh ka bneng' ban iuh kjat halor kane ka meiramew. Kane lehse ka iasyriem ia ka kynja jingdkut jong u 'sohpet' mynba la thaw ia kiei kiei baroh najrong hatbian. Hynrei wat la katta ruh, i khunlung mar iamih sha ka pyrthei, kumba u Hynniewtrep u wan iuh kjat nyngkong sha ka pyrthei, im pat lah ban ieng ha la ki jong ki kjat, kumba i dang wan dang khih dang ksaid bad dang shaniah ialade hapoh pneh jong ka kmie. Kum ban shu iaphalang jingmut biang, uta u 'hynniewtrep' u hiar sha khyndew ne sha ka meiramew ban rep ban riang. hynrei kumba ka khanatang (myth) pat ka ong. janmiet janmiet u kiew biang sha bneng ban jan ban juh bad U Blei. Kane. ngi lah ban ong, ka long ne syriem kum ita i khunlung iba dang wad jingsumar ha ka pneh jong ka kmie. Ha kane ka jingiadei, ngi lah ban ong ba kata ka por ka jong ka "ajom ksiar" u Hynniewtrep kaba ar, kata, ka juk jong ka por hapoh khyndew bad ha bneng.

Haba pynphai jingmut khyndiat bad hadien ba la ring nia na katei ka jingtyrwa jingmut haneng, hato kane kam lah ban long kawei pat ka nongrim baskhem ban jubab balei ba u khun u Hynniew-trep shityllup u ai jait sha ka kmie? Ia kane ruh nga ieh ha kiwei pat ban iapuson iapyrkhat.

To ngin phai biang sha ka phang ba ngi iakren. Ita i khunlung haba i la sdang ban ieng ha la ki kjat haba i la kham heh kham san, suki suki i la sdang ban nang kham jngai na la kmie. Ynda i la kham san kham heh shuh shuh, i la sdang ban saindur ia la ki jong ki jingmut jingpyrkhat bad sdang ruh ban iaid laitluid bad don la ka jong ka mon. Wat la katta ruh, lada poi pat ha ka pang ka jhia

ne ka shitom ka shipa, i dang wad hi ia la ka kmie bad ban ud ban iam halor ki tyrpeng jong ka kumba shu ong noh. Hynrei ynda la poi ka por kaba la sngew pura bha ne ka por ba la sngew dap shynrang ne dap kynthei ruh, ka poi ka por ha kaba ym sngew salia shuh, la synshar ka mon la jong bad ka dohnud ka la sdang pun bad kynrang da ka 'malade.' Te kumta ha ka imlang sahlang la sdang ban mih ka jinglong kaba thew tang ia ka 'jong nga' ka 'na nga' bad ka 'ia nga.' Dei kane ka daw ba la wan shong syngngeit ka kynrum kynram ha ka jingim briew bad la sdang ban jah rngai kata ka 'tipbriew tipblei' ne ka 'tip-hok tip-sot.' Dei nangne kein ba la sdang ban speh, ban khie lung bad san uta u "diengiei" uba ngam bakla ban ong, u kylla long uta u "thlen" ba la pun bad kha na ka dohnud briew. Dei hangne ruh ba la jah rngai noh kata ka "aiom ksiar" na ka pyrthei bad kaba kylla long ruh ka jingdkut baar jong u "Sohpetbneng."

Khatduh, kumba ngi la ong shakhmat, ka jingpyrshang jong ngi ban pyniakhlad ia ka kyntien "Sohpetbneng" la ka jong ka jong, bad nangta ban ia batai, lehse ka la kham pynsuk ia ngi ban sngewthuh kham shai ia ka sain-pyrkhat kaba iasnoh bad u 'sohpetbneng.' Wat la katta ruh, nga la ong man ka teng ha kane ka jingthoh, nga ieh biang ha kiwei ban iapyrkhat, iakynthoh, iapdiang ne iakyntait.



LYNNONG—7

Ka Pyrthei U 'Shang Kwai'

Haba ngi iakren shaphang ka kolshor u Hynniewtrep, bunsien eh ngi kham kdew da ka jingsarong ia ka shad, ka rwai, ka tem, ka put, ka rongbiria (ne iasiat khnam) ka riam ka beit bad kiwei kiwei de. Niuma, kine ki long ka bynta jong ka kolshor jong ngi namar ki long kiba kham paw khmat eh ha ka imlang sahlang. Hynrei kawei na ki jinglong jong ngi kum ki briew ka dei bunsien eh ban matlah ia kaba tyngkrein eh ne ha khmat duh kaba lah ban long kawei na ki bynta ba snoh rdin ialade ha ka kolshor jong ngi. Kata ka long ka "Shangkwai" ka bym kut tang ka jingmut "Shang" hynrei kaba kit jingmut ruh ia ka "iasong kwai," ka "ai kwai" ne ka "sam kwai" ne "iabam kwai."

Shuwa ban iathir iathain ia kine haneng nga kloi lan ban kdew ba kum ka jaitbynriew ngim shym la riewspah tang ha kita ki nongmei nongpa ba hiar pateng (oral tradition) kum ki phawar, ki 'tien tymmen sneng tymmen, ki synjuk kyntien (phrases) ba kit jingmut, bad kiwei kiwei kiba la pynroi pynriewspah ia ka literashor bad ka ktien Khasi. Nalor kine ngi don ruh ia ki khanatang, ki khana-parom, ki puriskam ne purinam bad ki khanapateng.

Ha ka jingiadei bad u "kwai bad tympew" ngi don ka khana-parom kaba ka sain-pyrkhat jong ka, ka long ban pynpra bad pynduh pyndam ia ka jing iasngewpher khamtam ha ka ioh ka kot ne ka don ka em (economic class system) hapdeng jong ngi, Lehse kane ka iadei eh bad ki por mynta nalor ba la wallam shuh shuh ha ka jingsngew iapher hapdeng kito kiba sngew kham hajrong ha ka rukom im bad ha ka bor pyrkhat bad kito kiwei pat kiba kitei ki pyrkhat ba ki long kiba dang sahdien bad sah bieit.

Kumta ka khana-parom shaphang u "kwai, tympew bad ka shun" (nalor ba ka dei ka khana-jubab balei ngi bam kwai) ka tehsong ne wallam ia ka jinglong kawei hapdeng kitei ki ar mamla

Hynrei ka khana-parom wat lada ka kren ia kaba dei eh, pynban kam kut tang katta namar ka sainpyrkhat shaphang u "Shang kwai" ka dang kren bun ia kiwei pat ki jingkit jingmut.

Kaei kaba pynlong ia nga ban kren shaphang kane ka phang ka long na kawei ka jingshem jong nga kaba nga dang lap shen bad kaba pynpeit ia ki khmat matlah jong nga ban lohi ia kaba tyngkrein eh. Mar kumta hi, ka kynteit jam ha ki tyndong shkor jong nga bad ong. "Phim iohi ia kawei na ki bynta ka kolshor jong phi kaba dang im, dang kren briew kaba dei kane?" Ha kata ka por nga long kum u briew ba la shoh jadu, bad uba pynrem ruh ia ka jingmatlah la jong.

Lai ngut na ngi ki rangbah, ngi la leit ban ia kynduh iwei i Longkmie iba ngi kwah bha ba in wan ai ka jingkren ha ka jingialang jong ka seng jong ngi. Ine i longkmie i don ka kyrdan kaba heh bha ha ka Jylla jong ngi, ym dei eh ba ngi khot ia i ba i heh kyrdan, hynrei ba i long ruh iba proh jabieng, iba iar ka jingmut jingpyrkhat bad iba tip bha ia ka sobjek ba ngi la ai ba in kren. Ka iing jong i ha Sor, ka long kaba itynnat bha bad ka kamra pdeng kaba la ithiang bha lada ngi thew da u diengkot ka juk mynta ha Sor. Da ka jingburom kaba na ka dohnud, ngi la kyrpad ia i ban pdiang ia ka jingtyrwa barit jong ngi. Da ka jingeh, halor ki jingdawa ka kam ba itrei, i la mynjur. Nangta, kum ka akor briew, i la tyrwa sha ia ngi, hynrei ngim shym treh namar ioh lehse ba ngi la shim ia ka por jong i ne lehse ba ngi sngew don akor ban kyntait. Wat la katta ruh im shym pyni dak ei ei ba i wit ia ngi ne ba in pynidak kaba mut ba, 'to katto ka la biang, namar nga bunkam ba iing'.

Em, i ong pynban "wa, la katta ruh, to ngin da ia bam da u kwai, kein." Kumno-re-kumno nga da sngew shon jingmut bha ia ita i kyntien "kein"! Nangta i ieng na ba shong ban rung sha kawei ka kamra da kaba nga mut in shu leit hukum iano iano ban wanrah kwai sha kamra pdeng, kumba ngi ju ia leh mynta, bad nangta ruh ha i perit ne kwarter pleit. Da ka jinglyngngoh ba pynkyndit bynriew ia nga (ngam tip ia kito ki arngut ki lok jong nga) i wan rung biang bad la u shang kwai, nangta i tan ia ka mula ban jan bad ngi, i thum ia ka shang kwai ha pneh, i khoh ia u kwai i phiah dkhot, i shim sa ia u tympew, niad ha ka jainkyrshah, phiah dkhot, i shim sa ia ka shun, tah ha ka lyngkhot tympew, khylliap ia u tympew, shim ia u kwai bad tympew bad "sam" ne "ai" da ki kti jong i hi (ym dei lyngba ka perit) ha ki kti jong ngi iwei-pa-iwei. Naduh ba sdang khoh ia u kwai haduh ban da sam ha ngi, ka don ruh ka jingiakren ia kane katai kaba ngi da sngew iajan iajuh bha. Dei ha kane ka por ruh, ba ngi kiba shong ha tmier shuki, ngi sdang ban pynaram ialade. Ym dei tang katta, bad ym dei ruh ba ngi shu shim ia u kwai, klun ia u bad ban ong ngin ia leit noh. Em, ngi "iabam" ia u kwai bad hadien "shikyntien kwai" ngi sa ong ba ngin ia leit noh, ha ka jingsngew kynjah bad sngewieit

Katei ka jingjia haneng, ka pynpeitmat ia nga shaphang u 'shangkwai' bad ka jingiasnoh jong u bad ka Kolshor jong ngi. Ka pynpeiphang ruh ia nga ba pleng u "shang kwai" um dei tang u "shang", hynrei u shang uba kham pher na ki shang baroh. Dei hapoh ka jyili jong une u "shang" ba la kynthup ia ka jingiadei parabriew ha ka jaidbynriew jong ngi. Hooid, ka khana-parom ka kren shaphang u kwai u tympew u ban kylla long u "ksiang" ne u "kyrwoh" hapdeng uba riewspah bad uba duk, pynban u 'shangkwai', kumba la ong haneng, um kut tang kum u "shang" hynrei pleng u pynbna na ka pneh ba thum ia u, ia ka iasong

kwai ba la ai ne sam kwai bad ka 'bam' kwai. Hangne nga ieh ha kiwei pat ban iabatai lem ka mut eiu "bam kwai ha dwar ne iing u Blei." Hynrei kaei kaba nga lah ban sngewthuh shaphang ka bam kwai lyngba katei ka jingjia ba la kdew aneng lehse ka kdew ruh ia kata ka jingsngewieit, ngewjan bad jingsngew burom lyngba ka sam ne ai wai lada ha kiba bun ki bynta jong ka pyrkhat yrdain Khasi.

Haduh mynta, nga dang iohi ba ngi "ia ai" kwai ym dei eh tang ha iing ha sem, hynrei ha lvnti ha syngkien ba ngi ia leit lang namar u kwai u wallam ia ka jingsngew iajan bad ia shaniah (hangne ngam kren shaphang) kito kiba tieng ia ka taro ne ka bih kiba don shibun ki daw ban ngeit. Nga ieh ha kiwei ba kin kren ei ei halor kane ka phang).

Haba ngi phai sha u "shangkwai", nga iohi ba une u im ha pneh jong kawei-pa-kawei ka rympei iing u khun u Hynniewtrei. Ngam tip lada phi la ju iohi ne em ba une u "shang" um dei tang u 'jingthaw' bym don jingim hynrei uba (ym tang ba u don jingim) hynrei uba laid bad rung jan kawei pa kawei ka kamra ha ka iing naduh dang step haduh ban da miet. U dei u jingthaw uba ngim khein briew. uba ngi leh tohmet bad uba teng teng ngi kum jynthut bad uba thung khohmoh Hynrei phi ju kynmaw ne em ba dei ia une u jingthaw' ba ngi ieit eh ngi iawad, ngi iaknieh. iapajut, iakdup, iathum bad iakajia iadom namar jong u ? Ha lyndet kane baroh, i kumba u 'shangkwai' u ong—"wat khuslai, nga don ma nga nga dei u kisang jong ka iing bad nga tehsong ia phi baroh. Ym dei tang katta, lyngba jong nga, nga wallam ia ka akor ka burom, ka jingsngew iaieid iajan hapdeng iong phi bad kiwei kiba wan kai ha iing jong phi. Te kumta, kynmaw ba nga im bad ngam bakla ban ong ba ngan iai im katba u khun u ksiew u Hynniewtrep u dang im na kawei ka por sha kawei pat ka por"

Kaba phylla ka long bá ka 'pyrthei u shangkwai kam long kaba khim ha ka mynsiem, hynrei kaba iai ha ka jingmut jong ka. Ka shangkwai ka kner la ki kt ban iasong kwai iasam kwai wat ia kiwei ki jaitbynriew ki bym dei ki doh ki snam jong ngi ruh. Kam juh rain bad kam ju randien namar ka dei ka mynsiem h pynrhem ia ki rympei ting baroh ha ka pyrthei u Hy niewtrep.



JINGPYNBEIT
(Corrigendum)

Lynnong	Sla	Lain	Ha ka jaka	Pule
1—	1—	4—	folklorist	— folkloristics
1—	1—	5—	folkloristics	— folkorist
1—	2—	3—	nations	— notions
1—	3—	18—	though	— thought
1—	4—	15—	essences	— essence
2—	7—	7—	hapoh k	— hapoh ki
2—	7—	31—	syrwet history	—syrwet ka histori
2—	8—	4—	shem	—shym
3—	9—	1—4	Ha ka jingthoh.... ...ki, parom	—(Peit Appendix,p61)
3—	10—	24—	Seng	— sneng
3—	14—	4—	ia ia shynrang	— ia u shynrang
3—	18—	1—	jingpynbhalang	— jingpynphalang
4—	21—	37—	a jingmut	— la jingmut
4—	21—	38—	la sain	— la sain
4—	24—	2—	nne	— une
4—	24—	Para 3		—(Peit Lynnong 6, p. 51)
4—	30—	12—	jingsneng	— jingsiang.
4—	31—	21—	Kyntien kiba long	— Kyntien kiba dang
4—	31—	34—	ban shem	— ban shemphang
4—	33—	6—	lait shi iai lait	— liat shi iai liat
4—	34—	35—	sngewbha ban ong	—sngewsih ban ong
4—	35—	22—	jingphla	— jingphylla
4—	36—	4—	op. cit	— Ka Niam Khasi, op. cit
5—	38—	1—4—	Ha ka jingthoh ... .Khanapateng	— (Peit Appendix, P. 61)
5—	41—	22—	ha ki	— ha ka
6—	53—	33—	jong ka kyne	— jong ka kyn—



Appendix

Khanatang Ia Ki Khana

Ngi don bun ki kyntien kiba ngi pyndonkam ha ka jingiadei jong ki bad kano kano ka 'Khana' (narrative). Ngi don kita ki khanatang, ki parom, ki puriskam, ki purinam bad kita ki khanapateng (ne ngi dang don shuh). Haduh mynta ngam pat da lah ban ioh jingshai bha la kine ki khana ha ki kyrtèng bapher ki kit ia ki jingmut kyrpang aiu. Hato kawei ka pher na kawei pat ha ka jingmut tynrai lane ki dei ki juh ha ka rong ka rup bad ka mynsiem jong ki, Kumba ka long nga don ha ka dum buit te kumta ngam sngew shlan ban batai stad ioh poi sha ka jingbieit bad ka tam ktien.

Hynrei nga la ju iohsngew hangne hangtai ba don kiba ong ba ka 'khanatang' ka mut ia kito ki khana ba la 'tang' ne teng teng ruh ia kito kiba la 'pynkyntang' da kaba shim tang ka dkhot kyntien 'tang' ban pynksan la ka jong ka nia. Nangta la ong ruh ba 'parom' ka ka dei ka kyntien kynnoh jong 'khana'. Ha ka jingshisha ngi ju iohsngew bha ia ki nong-Jowai ki ju pyndonkam ia kane ka synrop-kyntien 'khana-parom' kaba kit bun ki jingmut.

Shuh shuh nga la ju iohsngew ruh ba don kiba ong ba ka kyntien 'puriskam' ka mut ia ki 'khana puri' da kaba batai ba 'skam' ka mut khana bad 'puri' pat ia kita ki kynja jingthaw bamaia ia ka dur ki khyllung ne ki kynnah samla kiba don ia ka bor bamaian. Lada ka long kumta ia kine ki khana puriskam la dei ban ong 'fairytales' ha ka ktien English. Nangta ngi iohi ruh sa ki purinam' kaba shat jingmut biang sha ki khana puri. Hynrei kaei pat kane ka kyntien 'nam'? Nga hi nga sngew khlem tam ktien ba puriskam bad purinam ki dei ki juh.

Nalor kitei ngi lap ruh sa ia ki 'khanapateng' kiba la batai ba ki dei ki khana ba la biar pateng la pateng lyngba u thylliej sha ki shkor, na ki shkor sha u thylliej, thylliej biang sha ki shkor

pateng la pateng lyngba u thylliej sha ki shkor, na ki shkor sha u thylliej, thylliej biang sha ki shkor pateng la pateng. Don kiba ong ba kine ki khana-pateng ki dei ka bynta jong ka histori bad la shim ia ki ba ki dei kiba shisha wat lada ym lah ban pynsabut katkum ka jingdawa ka h stori ha ka dur bapyrkhing jong ka.

Halor kane ka jingtyrwa jingmut, nga ieh ha kito kiba lah ban sngewthuh bad batai kham bha halor ki jnit ki jnat ba iadei bad ka ktien. Kumba lah ban sngewthuh don kawei ka tnat-pule kaba wad bad pyrshang batai ia ki jingmut tynrai jong kino kino ki kyntien ia kaba ki khot ka 'etymology', bad lehse bad sa kawei pat ka tnat-pule ba iadei bad ka jingpyniasnoh kyntien ba ki khot ka 'morphology'.

Khnang ban iarap ia ngi ban sngewthuh kham bha kiei ki 'khana' kiba dei ki puriskam ne ki khana-tang ne ki khanapateng bad kumta ter ter to ngin phai ban peit aiu kawei pat ki jaitbynriew kum ki Phareng ki don ban ong bad ai jingshai lyngba ki jingbatai jong ki.

Ia ki khana (prose narrative ne tale) la ju phiah ha ki lai jait ki tnat—ki myths, legends bad folktales Hooid ym lah ban ong ba la lah ban phiah kamra sbiak ia ki la ka jong ka jong, hynrei ki riewstad ba iadei bad ka tnat-pule ia ki 'khana' (folklore) ki kohnguh khlieh ia kine ki jingbatai harum.

Haba ngi phai nyngkong duh sha ki myths la ju ong lyngkot ba ki dei ki khana shaphang ki blei ki dken bad kiwei kiwei de ki jingthaw ba don jingim ha pyrthei. Hynrei kata ka sngew lyngkut namar kam ai jingshai ei ei. To ngin kham kren pynshai pat da kumne. Hapdeng kano kano ka kynhun bynriew (society) ba la iathuh ia kum kita ki khana (myths), la ju ngeit ba ki jong, kiba la jia shisha. La ju hikai ban ngeit ia ki namar ki dei ki khana kiba jubab ne batai ia kano kano ka jingbymtip, jing-

artatien he jingbymngeit. Ki myths ki dei kita ki khana kiba kyntang, kiba iasnoh bad ka jingngeit blei ne jingleh niam leh rukom. Ki tyngshop puron kiba ngi ju shem ha ki myths ki dei ki jingthaw bamaian ba phylla hynrei kiba don pat ia ka snap ka jinglong briew. Bunsien eh ki myths ki iathuh ne batai shaphang ka jingsdang ka pyrthei, ia ka jinglong bad jingim briew bad kumjuh ia ka jingiap bad ka jingim pat ba lyndet ka jingiap. Nalor kata, ki myths ki kren ruh shaphang ki sim ki doh, ki mrad ki mreng bad kumjuh shaphang ki lum ki wah ne ki khlaw ki btap. Ki lah ruh ban iathuh shaphang ki kam ki jam jong ki blei ki dken, ki jingkop ne jingrem jong ki ha ki jingialeh bad shaphang ka jinglong jingim jong ki ha kiba bun ki liang. Teng teng ki lah ruh ban batai sani bha ia ki knia ki khriam ne shaphang ki sang ki ma ne ki jingkyndiah bad ban bud pyrkhing ia ki.

To ngin iaphai pat sha ki legends. kumno la batai shaphang jong ki bad ba ki dei kiei.

La ong ba ki legends ki dei ki khana (narratives) ne ki khana ba hiar pateng na ka mynnor. Ki pher na ki myths namar ki don ia ki syrwet ka jingshisha jong ka histori bad ki don khyndiat eh ia ki jinglong jong ki bor bamaian (supernatural element). Kum ki myths, la shim bad niew ruh ba ki legends ki dei kiba shisha. Ki tyngshop-puron ki dei hi ki briew bad ki jingjia ba la jia kim jylliew than eh ha ka por kum ki myths. Nangta ki legends ki iathuh shaphang ka phet wir bad buhai shnong, ki thma bad jingjop thma, ki kam ratbah ki khla-ka-wait. shaphang ki nongialam ne ki syiem bad kumjuh ruh ia ka rukom hiar pateng ka longsyiem mansyiem. Teng teng ki iathuh shaphang ki spah-hajar ba la buhrieh, ia ki ksuid ki khrei, ka jingim ki riewkhuid bad kiwei kiwei de.

Tang ba kawei ngi dei ban kynmaw ba ki myths barabor ki iasnoh bad kiei kiei kiba naduh kulong kumah katba kiei kiei kiba jia ha ki legends ki iajan bad ka por ka histori.

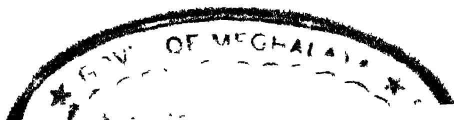
Nalor kitei ar haneng don sa kiwei pat ki jait khana ba ki khot folktales kiba ju pyniasyriem bad ki legends hynrei ia kaba ym shym la pdiang da kiba bun ki riewstad.

Uwei u stad-pyrkhat uba iadei bad kane ka tnat-pule, u Geza Roheim u batai pynpher kumne :

Ha ki myths ki nongialeh kai (actors) ki dei barabor ki jingthaw bakynja bneng ne bamaian, teng teng ki dei ki briew. Ha ki folktales ki tyngshop-puron (dramatis personae) ki dei ki briew bad khamtam eh u nongjop thiaw (hero) u dei u briew bad bunsien ki jingthaw bamaian ki dei ki nongshun jong u Ha ki myths don ki jaka puta kiba thikna ; ha ki folktales pat ki tyngshop-puron kim ju don kyrteng. ki jaka pat ki lah ban long hangno hangno Ki myths ki long ka bynta jong ka jingngeit (creed) bad ba la ngeit skhem da u nongiathuh khana hi. Ki folkatales ki dei tang ki khana jong ka jingmutdur thawdur (fiction) bad ym shym la thmu ba kin kit jingmut da kumwei pat. The Short Story Mc Graw Hill Book Company, USA .. ....1976, p.25).

Halor kitei ki jingbatai haneng, ngi ieh ha ki nong-pule ban pyrkhat bad ka long tang ka jingai ksai. Ngi don bun jait ki khana' bad ki rukom khot kyrteng ia ki, hynrei ka long kaba ma ioh ngi bakla ban shu khot kyllum tang 'khanatang' ne 'puriskam' khiem da shemphang bha.

La kumno kumno ka kyntien folklore ne folkloristics ka dei ka tnat-pule kaba ktik bha ia kiba bun balang khamtam eh ia kito ki riew wad riewthud ia kane ka phang. Hapoh kane ka kyntien folkore la kynthup lut ia ki jait khana baroh. Nangta la lap ruh ba don hapoh jong ka ia ki snap ne syrwet kiba kongsan kiba iasnoh bad ka litereshor. Bun na ki jnit ki jnat ha ka folkore ki long kum ki nongrim ban iarap ban sngewthuh khamtam bha ia ki jingthoh kum ki nobel, poitri bad drama.



La Shon ha Sawlyer Printing Press
Lumdiengjri Shillong—2